

TARİHTE ve GÜNÜMÜZDE SELEFİLİK

Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı
08-10 Kasım 2013

Topkapı Eresin Hotel, İstanbul

İstanbul 2014

EHLU'D-DİRAYE - EHLU'R-RİVAYE

Hüseyin ATAY*

Filozofu olmayan millet medeniyet kuramayacağı gibi filozofu olmayan din de medeniyet dini olamaz. Dinciler de, dünyacılar da, manevî kesim de, maddi kesim de felsefeye ve dolayısıyla düşünmeye düşman olunca din de olmaz, özellikle İslâm dini kesinlikle olmaz, hele demokrasi hiç olmaz. Felsefe olmazsa demokrasi kavgaya dönüşür. Kavgada üstün gelen diktatör olur. Demokrasiyi kavga olmaktan çıkarmak için felsefe yapmak gerekir.¹

Yüce Tanrı'nın Dini İslâm, Kitabı Kur'an:

Kur'an Arapçadır diye, İslâm Arapların dini değildir. Kur'an'ı bildiren Hz. Muhammed'dir diye, İslâm onun dini değildir. Müslümanlar Kur'an'a inanıyorlar diye, İslâm onlara özel bir din değildir. İslâm yüce Tanrı'nın dinidir, Kitabı da Kur'an'dır. Kur'an'a inandıkları için, Müslümanlar İslâm'a mensupturlar. Herhangi bir kimsenin Müslüman olması için kimseden izin almaya ihtiyacı yoktur. Kur'an'ı alır, okur, yüce Tanrı'nın dini İslâm'a mensup olur. Müslüman olmak herkesin kendi iradesi ile ilgilidir.

Kur'an insanları en üst düzeyde olanlar ve en alt düzeyde olanlar olarak iki düzeye ayırmaktadır: "Tanrı, hiçbir nesneye gücü yetmeyen, başkasının malı bir köle ile kendisine katımızdan verdiğimiz güzel beşinden gizlice ve açıkça veren kimseyi örnek veriyor. Bunlar hiç eşit olur mu? Övgü Tanrıyadır. Ancak onların çoğu bilmez."²

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, atayveatay@yahoo.com.tr

¹ Hüseyin Atay, Kur'an'a Göre Araştırmalar II, Ankara, 2013, s. 62

² Nahl 16/ 75

“Tanrı iki adamı örnek veriyor. Hiçbir nesneye gücü yetmeyen, yöneticisine yük olan, bir yere gönderse bir iyilik getiremeyen dili tutuk biri ile doğru yolda olarak adaletle buyuran kimse bir olur mu?”³

Kur’ân birinci ayette toplumdaki en üst insanı anlatıyor. İkinci ayette ise devlette yönetici olan adaletle hükmeden kişiyi anlatıyor. Kur’ân yalnız halktan en iyi akıllı kişiyi örnek vermekle yetinmiyor. Devleti yönetenlerin içindeki en alt ve en üst düzeyde olanı da anlatıyor. Böylece halkın içinde olan ile devlette yönetici olan en alt ve en üst kimseler arasındaki adaleti, haklı ve haksızı dengede tutmayı, her birinin hakkına özen göstermenin yöntemini belirliyor. Böylece toplumda ve devlette bütün sorumluluk halkın en üst sınıfı ile yönetimdeki en üst sınıfa verilmiş oluyor. Burada ortak sorumluluk var.

Bu iki ayette insanları en alt ve en üst düzey olarak iki bölüme ayırıyor. Ancak bu iki düzeyin arasında birkaç düzey daha vardır. Onları insanlar bu iki düzeyin niteliklerine vurarak ortaya koyabilirler ve her düzeyin insanının yapacağı ve yapamayacağı işlere göre onlarla ilişkide bulunabilir ve onlara yardım eder veya onlardan yararlanırlar. Her insan bir iş ve eylemde bulunur, neye yeteneği varsa ona o öğretilir; hem kendisi yararlanır, hem başkaları yararlanır.

Bunun dışında Kur’ân insanları davranış, düşünce ve eylem olarak üçe ayırmaktadır: İnançlılar, inançsızlar, ikiyüzlü olanlar (münafıklar). Bu üç insan örneği, Hz. Muhammed zamanında, Kur’ân ona indirildiği anlarda toplumda her an eylem ve çatışma durumunda oldukları Kur’ân’da anlatılmaktadır. Ancak, Hz. Muhammed öldükten sonra İslâm dünyası, bu üç çeşit sınıftan bir tanesi sanki yok olmuş, açıkçası ikiyüzlüler (münafıklar) yok olmuş da geriye inanan ve inanmayanlar kalmış gibi davranıyor. Oysa o münafıkların ardılları, İslâm dünyasını atılmış pamuğa çeviriyorlar, ancak inançlıların hiç anladıkları yok. İnançlıların çıkmazı buradadır.

“Bedevîler; yadsımada, ikiyüzlülükte daha dik başlıdırlar. Tanrı’nın elçisine indirdiğinin sınırlarını bilmemek durumlarına daha uygundur. Tanrı

³ Nahl 16/ 76

bilgindir, bilgedir. Bedevilerden, verdiği boşuna ödeme sayanlar ve başınıza kaygıların dolanmasını gözetenler vardır.”⁴

“Çevrenizdeki bedeviler içinde ikiyüzlüler ve Medinelilerin içinde de ikiyüzlülükte direnenler vardır. Sen onları bilmezsin. Biz onları biliriz. Onları iki defa acıya uğratacağız. Sonra da büyük acıya götürülürler.”⁵

Hiz. Peygamber'in ikiyüzlünün (münafık) kim olduğunu tanımlaması da şu şekildedir: 1. Verdiği sözü tutmayan. 2. Yalan söyleyen. 3. Güven verdiğinde bile aldatandır.

Dolayısıyla bir kimsenin bu özellikleri taşıyıp taşımadığına bakılmalıdır.⁶ “Doğrusu ikiyüzlüler ateşin en alt katında olacaklar ve sen onlara yardım edecek birini bulamayacaksın.”⁷

Selef:

Selef kelimesi Kur'an'da sekiz yerde geçer ve tarihteki iptal edilen olaylarda kullanılmaktadır. Müslümanların selef diye ortaya attıkları isimlerin ve ne oldukları bilinmeyen bir kısım insanların, İslâm'ın ilk ve en iyi anlayışlıları oldukları, gerçek ve açık bir düşünceye sahip oldukları ve dolayısıyla bütün Müslümanların onları örnek alma savları yandaşlarının sözlerine dayanmaktadır. Selef şöyle diyor, deyince kimdir bu selef denilenler: Kapalı, artsız, belirsiz kişilikli kimselerdir. Ancak kimse bunların ne olduklarına aldırış etmiyor.

İlk selef sayılan Hiz. Ali'ye isyan eden bedvî askerlerinin, din bilgileri olmayan çapulcu bedeviler olduğunu Abdülâziz Duri “İslâm Tarihi Mukaddimesi”nde söylüyor. Bu isyancıların ortaya attığı iki düşünce vardır: Namaz kılmayan kâfirdir ve hüküm Tanrı'nındır. Namaz kılmayanın kâfir olduğunu sonradan mezheplerinin başköşesine yazan İmam Malik, Şâfiî ve Ahmet b. Hanbel'dir.

⁴ Pişmanlık 9 / 97 – 98.

⁵ Pişmanlık 9 / 101.

⁶ İsmail b. Kesir, et-Tefsir-i Bakara, ayet: 2 / 19-20

⁷ Nisa 4 / 145.

Hz. Ali'ye isyan eden Haricîleri inceleyen müsteşrikler ve Müslümanlardan Arap olan ve olmayanlar çok değişik sözler, nitelemeler ortaya atmışlardır ki bunların içlerinde doğru olan ve doğru sanılan ile doğru olmayanları ayırmak zordur. Tarihteki ve coğrafyadaki yerlerine ve takındıkları olaylara bakılırsa Haricîler İslâm'ın en cahil, başıbozuk ve Kur'ân'ın 'hamiyete'l-cahiliye' dediği takımından olduğu görülüyor. İslâm tarihinde zaman zaman çıkan isyancılara hem fikir bakımından, hem davranış bakımından sebep olmuşlar ve etki etmişlerdir. Tarih boyu isyancılardan İslâm'ı anlayamamaları ve iyi kavrayamamalarından dolayı, Kur'ân'ın söylediği hamiyete'l-cahiliye nitelemesi tek zamana, yere bağlı, ilgili bir hüküm değil, ara sıra ortaya çıkan cahilce öfkeleriyle başkaldırmalarına, şeriatçı görünümüyle şeriata ve kanunlara öfkelenen çapulcular, eğitimsiz kaba ve şaşkın insanlar olduklarına işaret etmektedir.

Haricîler:

Haricîler yirmi fırkaya kadar ayrıldılar.⁸ Bunların 'kurra' olduklarını söyleyenler kurranın ne demek olduğundan haberleri yok. Kurra demek Kur'ân'ı çok okuyan demek, Kur'ân kimsenin elinde yok ki! Kimilerinin de Haricîleri, Müslümanların ileri gelen adaletçi Sahabeden saymasında da doğruluk payı görmüyoruz. Kimilerinin söylediği, bunların yoksulluk ve fakirlikten dolayı, toplumdaki zenginlik ile fakirlik arasında olan dengesizlikten isyan ettiklerini söylemelerinde haklı oldukları, bu farklılıktan ötürü Mısır'dan, Basra'dan hareket ettikleri en önemli sebeptir. Bu nokta üzerinde durup sorunu çözmek çok önemlidir. Burada en önemli iktisadî durum olarak Hz. Ömer zamanı ele alınmalıdır. Hz. Ömer'in adaleti göklere yükseltiyor. Öyle ki bu kadar insanın geçim derdinden Mısır'dan ve Basra'dan Medine'ye yaya yürümesinin üzerinde hiç durulmuyor. Diğer sebepler sonradan ekleniyor. Tarihçiler, sosyologlar, ahlakçılar, özellikle yöneticilerin haksızlıklarını yerli yerinde eleştirmiyor. Bu kadar büyük bir halk isyanı o kadar gerçeklere dayanıyor ki Medine halkı bile bu isyana sessiz kalarak ortak oluyor. Milletlerin tarihlerine bakıldığı zaman onlardaki halk isyanlarının çoğu ge-

⁸ Bağdâdî, Ali Abdulfettah Mağribî, el-Fırak el-Kelamiyye el-İslamiyye, Mısır, 1986, s. 178

çim derdinden, fakirlikten kaynaklandığı gibi, dört halife döneminde de bu kadar geniş bir isyanın temelini onların adaletsizliklerinden kaynaklandığı, isyanın başlangıcından anlaşılıyor. Herkesin dört halifeyi İslâm'ın en iyi, adil dönemi saymasındaki yanlış değerlendirmenin tarih boyunca bütün halk başkaldırılarının ana nedeni olduğunu bildiği halde gündeme getirilip önlem alınması için üzerinde önemle durulmadığı açıkça ortadadır. Burada tarihi olayları anlatıp sayfaları doldurmak arzusunda değilim.

Dört halife döneminin İslâm'ın tavanı en yüksek mutluluk dönemi sayılması ve herkesin o dönemi yaşamaya özendirilmesi tarih boyunca Müslümanların yanıldıkları, onarılması gerekli bir anlayıştır. İslâm'da ilk andan bugüne yenilik getirmek isteyen âlimlerin de başarı gösterememelerinin nedeni hep eskiyi örnek almalarında olduğunu söyleyene rastlamak zordur, ancak satırlar arasında görmek mümkün olmaktadır. Çünkü eski öyle kutsallaştırılıp yükseltilmiştir ki onu aşmayı hayal etmek nerde ise küfür ve İslâm'dan çıkmak sayılmaktadır. Selefilik uydurması işte budur.

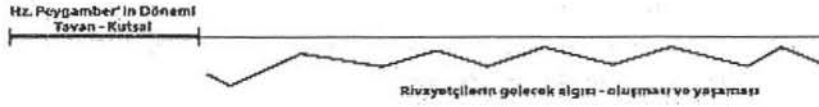
Benim yöntemim Kur'ân'dan geçer. Kur'ân'daki selefi kelimesine bakıtım geçmişte yanlış olan bir uygulamayı, yanlış bir olayı yasaklamakta kullanılmaktadır. Size tek bir örnek "Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Bundan önce olan artık geçmiştir. Kuşkusuz o, çirkin ve pek iğrenç bir şeydi ve kötü bir yoldu."⁹

Selefi diye ortaya çıkan kimselerin İslâm'a yaptıkları kötülükleri yalnız Müslümanlarla sınırlı kalmıyor. Müslümanlığı diğer milletlere de kötü anlatıyor ve sergiliyorlar.

1980'li yıllarda Libya devleti Hollanda'nın Utrecht kentinde bir İslâm kongresi tertiplemişti. Beni de davet ettiler. Bir Libyalı bilim adamı İslâm'ın kutsal dönemini anlatmak için şekil 1'deki gibi düz bir çizgi çizdi. Bir de altına eğri çizgileri çizdi. Bu çizgiler İslâm'ın gelecek tarihiydi.

⁹ Nisa 4 / 22. Selef kelimesi Kur'ân'da sekiz yerde değişik ve eş anlamda kullanılıyor.

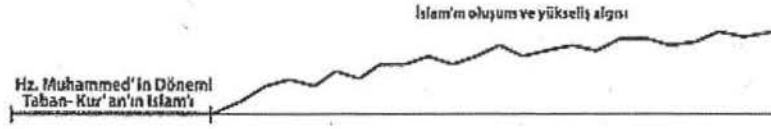
Şekil 1.

Buna göre İslâm dünyasının düşünce ve ülküsü, daima bin dört yüz yılın altında kalacak. Kur'an'ın iniş dönemi olan yirmi üç yıllık Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemden ileri ve yukarı geçemeyecektir. Bu, İslâm dünyası bütün çabalarına rağmen hiçbir zaman tavana ulaşamayacak demektir.

Oysa ben tamamen bu çizginin tersini düşünüyor ve İslâm'ı öyle anlıyorum. Hz. Muhammed'in dönemi İslâm'ın kurulduğu tabandır. Hz. Muhammed'den sonra ve kıyamete kadar, Müslümanlar bu tabana dayanarak en üst tavana ulaşmaya mecburdurlar. Bunların çizgisi şöyle olacak:

Şekil 2.

Kur'an'ın İslâmı taban, sağlam temel, onun üstüne istediği kadar yükselme imkânı vardır. İslâm dini böyle anlaşılacak, geriye gidüş, aşağı iniş olmayacaktır, hep ileri ve yükselerek gidecektir. Benim anlayışım ve düşüncem İslâm'ın her zaman yükselmesine yöneliktir.

Dört halifeler devlet ve toplum yönetiminde Kur'an'ı esas almadılar, eski Arap geleneğine dönerek Kur'an'ın ileri görüşüne ters düştüler. İslâm dünyasını her alanda merkezileştiren isyancılar (Haricîler) zihniyetidir. Bunlar Kur'an'ı okumadılar. Kur'an'ı anlamadan öyle iki zihniyet ortaya attılar ki İslâm dünyası bin dört yüz yıl içinde her milletten imparatorluklar kurdu, yine de bu isyancıların zihniyetini alt edip ondan kurtulamadı.

2013 yılında Müslüman devletlerde İslâm'ın en önemli ilkesi olan adalet ilminden ve düşüncesinden uzak olmalarının sonucu ortaya çıkan olaylara dikkat etmek gerek. Yani göreve getirilecek yöneticilerden ve düşünce, bilim adamlarından yoksun olmanın cezasını ve akılsızlığını çekiyorlar. Bir düşünmeli, yirmi bölüme yani mezhebe, ayrılığa düşen bu Haricîler içinde herhangi biri on kişi toplayınca bir fırka kurmuş oluyor. Arap oldukları için de değerleri çok artıyor. Güya bunlar iyi Müslüman örneği oluyorlar, ancak Arap olmayan bir Müslüman onlardan evlenirse dünyaya rezil olduklarını çekinmeden söylüyorlar. Bunlar koyu çöl ve cahil Arap milliyetçisidir. Birkaç ay önce ölen Mısır bilginlerinden ve düşünürlerinden Cemal Benna'nın, Haricîlere cahil, şaşkın, bedevî çapulcuları dediği gibi, Iraklı tarih profesörü Abdülâziz Duri de dini bilmeyen kaba bedevî, cahil böbürleneler adını vermiştir. Ben bunlara Kur'ân'ın söylediği hamiiyete'l-cahiliyye sıfatında *'bilinçsizlik fiyakacılığı'*na sahip kimseler diyorum. Çünkü ileri sürdükleri cahillik böbürlenmesinden başka bir şey değildir. İki halifeyi hiç sektirmeden öldürmeleri ile övünen kimseye iyi Müslüman demek doğru değildir, bu Kur'ân'a da terstir. Bugün, 2013 yılında İslâm dünyasında Müslüman denenerin, Tanrı'nın rızasına birbirlerini öldürmeleri geleneğinde onların etkisi yok mudur? Kimi Haricî fırkalar arasında farklar küçüktür, temelde hep aynıdır. Aslında bütün mezhepler küçük farklarla ayrılırlar, ancak mezhepçi olan uydular, o farkları çoğaltır ve büyütürler. Hatta mezhepçiler şöyle derler, mezhepçi olmamak dinsizliğe köprüdür.

Ben de, kuşkusuz mezhepçilik dinsizliğe köprüdür, diyorum. Tarihte ve günümüzde kan akıtmanın, öldürmenin baş nedeni mezhepçilik değil midir? Haricîlerin Kureyş düşmanlığı Hz. Ebû Bekir'in, Kureyş'li Arapların hâkimi olarak, halifeliğin Kureyş'te olmasını ortaya atmasına dayanmaktadır. Onun bu savı hem kendi başına, hem İslâm'ın başına büyük çıkmazlar açmıştır ve Müslüman Arap kabilelerinin İslâm'a değil Ebû Bekir'e karşı çıkmalarına neden olmuştur.

Yukarıda değindiğim gibi sorun Selefiyye deneni akıma, çapulcuların ortaya attıkları bazı gelişi güzel, düşünce ürünü olmayan sözlere, koyun kafalılarının değer verip gündem yapmalarındır. Bu selefilere kim oldukları belli değildir. Selefi demek geçmiştekiler, ancak bunların bilimden yana nitelikle-

rinin ne olduğunu bilmek gerekli değil mi? Okur-yazar mıdır, kimseden okumuşluğu var mı, söz konusu değil. Arap değil mi, Kur'ân da Arapça demekle, yani her Arap allame mi? Dil bilmek ayrı, bilim sahibi; ilim sahibi olmak ayrıdır. Bunu kimse anlamamış, Arap değil mi, sanmışlardır ki, bir kimse Arapça biliyorsa Kur'ân'ı da biliyordur. Bilginlerin bilgini! Her cahil Arabın sözünü bilim sayarak, İslâm bilimlerinde karışıklık meydana getirildi. Demek ki insan kendi ana dilini veya birkaç dil biliyor diye kimse ona bilgin demiyor.

Selefi konusunda Müslümanların bir çıkmazı var. Kitaplara bakıyorum, bilim insanlarından ilimleri ile alıntı yapıyor, selef şöyle dedi, diyor. Diyorum ki kim bu selef? Uyduruk değil mi?

Aşağıda selef olmayan ismi, kişiliği, ilmi belli birkaç liste vererek örnekleyelim:

Birinci Nesil Sahabelerden Fakih Olanların Bazıları:

1. Ebû Bekir (13 h 634 m)
2. Muaz b. Cebel (19 h 640 m)
3. Ubey b. Ka'b (22 h 642 m)
4. Ömer b. Hattab (23 h 643 m)
5. Abdullah b. Mesud (33 h 653 m)
6. Ebu'd-Derda (32 h 652 m)
7. Osman b. Affan (35 h 655 m)
8. Ali b. Ebû Talib (40 h 660 m)
9. Zeyd b. Sabit (45 h 665 m)
- 10.Ebû Musa Eşari (52 h 672 m)
- 11.Hz. Ayşe (58 h 677 m)
- 12.Enes b. Malik (93 h 711 m)
- 13.Ebû Hureyre (59 h 678 m)

14. Abdullah b. Abbas (68 h 687 m)

15. Abdullah b. Amr (65 h 684 m)

16. Abdullah b. Zübeyr (75 h 694 m)

17. Abdullah b. Ömer (73 h 692 m)

İkinci Nesil İmam ve Müçtehitlerin Bazıları:

1. Alkama (62 h 681 m)

2. Esved Nahai (75 h 694 m)

3. Ebû Mesruk (63 h 682 m)

4. Şureyh Kadı (82 h 701 m)

5. Ebû Amr Âmin Şa'bi (104 h 722 m)

6. Sait b. Cübeyr (95 h 713 m)

7. Sait b. Museyyip (94 h 712 m)

8. İbrahim Yezid Nahai (96 h 714 m)

9. Harice b. Zeyd (100 h 718 m)

10. Ebû Seleme Zuhrî (104 h 722 m)

11. Salim b. Abdullah b. Ömer (106 h 724 m)

12. Muhammed b. Ali b. Hanefiyye (83 h 702 m)

13. Abdül Melik b. Mervan (86 h 705 m)

14. Ata b. Ebi Rebah (115 h 713 m)

15. Mücahid b. Cebr (104 h 722 m)

16. Abdullah b. Ubeyd (119 h 737 m)

17. Amr b. Dinar (126 h 143 m)

18. İkrime Berber (105 h 723 m)

19. Tavus b. Keysan (106 h 224 m)

20. Vehb b. Munebbih (114 h 732 m)
21. Mekhul b. Abdullah (116 h 734 m)
22. Süleyman b. Musa Eşdak (119 h 737 m)
23. Hammad b. Süleyman (119 h 737 m)¹⁰

Üçüncü Nesil bilginlerin Bazıları:

1. Hasan b. Muhammed Hanefiyye (100 h 718 m)
2. Muhammed b. Müslim Zuhri (124 h 741 m)
3. Ömer b. Abdulaziz (101 h 719 m)
4. Abdurrahman b. Kasım (126 h 743 m)
5. Eyyüb Sahtayani (131 h 758 m)
6. Rabia b. Ebi Abdurrahman (136 h 753 m)
7. Abdullah b. Zekvan (130 h 747 m)
8. Yahya b. Said (143 h 760 m)
9. Abdullah b. Ebi Nuceyh (132 h 749 m)
10. Ebû Yusuf Yakub b. İbrahim (182 h 798 m)
11. Muhammed b. Hasan Şeybani (187 h 802 m)
12. Hasan b. Ziyad Lu'li (204 h 819 m)
13. Hammad b. Ebi Hanife (176 h 792 m)
14. Muhammed b. Dinar (182 h 798 m)
15. İbrahim Nahai (115 h 733 m)
16. Hatem b. Uteybe (115 h 733 m)
17. İbn Şübrüme (140 h 757 m)

¹⁰ Hüseyin Atay, "Müslümanın Günlüğü I", A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996, s.

18. İbn Ebi Leyla (148 h 765 m)
19. Caferi Sadık (148 h 765 m)
20. İmam Azam Ebû Hanife (150 h 767 m)
21. Sufyan Sevri (161 h 777 m)
22. Hasan b. Salih Hemdani (167 h 783 m)
23. Şuneyl Nahai (177 h 799 m)
24. Muhammed b. Ebi Zib (159 h 775 m)
25. Ebû Bekir b. Abdullah Ebi Sebre (172 h 788 m)
26. Malik b. Enes (179 h 795 m)
27. Müslim b. Halid Zencil (179 h 793 m)
28. Mugire Mahzumi (186 h 802 m)
29. Abdülaziz b. Ebi Hazim (185 h 801 m)
30. Muhammed b. İdris Şâfiî (205 h 820 m)
31. Yusuf b. Buneyti (231 h 845 m)
32. Harmele b. Yahya (241 h 856 m)
33. Rabi b. Cizi (256 h 869 m)
34. Muhammed b. Azun (206 h 873 m)
35. Süleyman b. Sicistani (275 h 888 m)
36. Ebû Bekir Mervezi (275 h 888 m)¹¹
37. Muhammed b. İsmail Buhârî (256 h 870 m)

Öz Akıllılar (ulûl-elbab), Kelâmcılar ve Filozofların Bazıları:

1. Hasan Basri (110 h 820 m)
2. Amr b. Ubeyd (143 h 760 m)

¹¹ Age 38

3. Ebû Hanife (150 h 667 m)
4. Bişr b. Mutemir (210 h 825 m)
5. Ebu'l-Hüzeyb (226 h 752 m)
6. Haris b. Esed Muhasibî (243 h 758 m)
7. Muhammed b. Umeyr (217 h 832 m)
8. Cafer b. Harb (236 h 836 m)
9. Amr b. Bahr Cahız (255 h 868 m)
10. Abdullah b. Muhammed Kuttab (240 h 854 m)
11. Muhammed b. Musa Harezmi (232 h 846 m)
12. Hüseyin b. Ebi'l-Hüseyin İshak (256 h 821 m)
13. Yakub b. İshak Kindi (260 h 863 m)
14. Sumame b. Esres (213 h 826 m)
15. Ahmed b. Ebi Duad (240 h 854 m)
16. Hişam b. Hakem (199 h 815 m)
17. Fadl b. Şazan Ezai (260 h 873 m)
18. Hasan b. Musa Nevbahti (300 h 913 m)
19. Ahmed b. Muhammed Hanefi (321 h 933 m)
20. Ebu'l-Hasan Eşari (324 h 935 m)
21. Ebû Mansur Mâtürîdî (333 h 944 m)
22. Yahya b. Muaz Razi (258 h 871 m)
23. Cafer b. Muhammed Belhi (272 h 885 m)
24. Muhammed Zekeriya Râzi (311 h 923 m)
25. Muhammed b. Ali Şalmağani (322 h 934 m)
26. Ebû Nasr Muhammed Fârâbî (339 h 950 m)

Bir kısmını buraya aldığım; ilk nesil sahabeden on yedi, ikinci nesil imam ve müçtehidlerden yirmi üç ve üçüncü nesil müçtehit ve bilginlerden kırk, öz akıllılar (ulu'l-elbab), filozof ve kelâmcılardan yirmi altı kişinin adları belli ve kendileri; bilgin, kelâmcı, filozof ve bilim üreten kimselerdir. Bunlar kimseyi bilimde yanılmaz, şaşmaz saymazlardı. Kur'ân'a doğrudan başvurlar, akıllarını kullanarak ne anlamışlarsa kendileri anlamış olurlardı. Onların düşünme özgürlüğü ve vicdan özgürlükleri vardı. Aynı zamanda kendilerini bilimde yetkeli, son sözü söyleme sahibi görmezlerdi.

Bu düşünce özgürlüğünü, Kur'ân'ın bilime ve düşünmeye verdiği öneme dayandırdılar; yoksa bu kadar geniş anlayışlı olamazlardı. Bunun için üç yüz yıllık doğuş ve yükseliş çağında yepyeni bir İslâm Medeniyeti kurdular. Kur'ân okumak Kur'ân'ı anlamak demektir. Yoksa papağan gibi ezberleyip anlamadan okumak ve bugünkü deyimi ile taş plak, kaset veya günümüzde compact disk gibi telaffuz etmek, Kur'ân'ı okumak değildir.

Bunları gündeme almamanın nedeni ikinci hicrî çağda türetilmeye çalışılan ve İslâm dünyasına rivayetçiler tarafından egemen yapılan, içinde adı geçmeyen 'Selefi' denilen adsız takımı, bilgisiz isyancıları, Haricileri örnek almaktır. Bunların yaptığı İslâm'ın önüne bir set çekilmesine çalışmak Kur'ân'ı açıkça ve temelinden dinamitlemek değil midir? Asırlar boyunca İslâm'ı sendeletmiş ve diğer milletlerden önce onlara örnek iken sonra hepsinden geri kalmaya düşürmüş olan bu Kur'ân karşıtı hareket değil midir? Bunları ilerde bölümlere ayıracağız. Kureyza olayında ortaya çıkan rivayetçiler hep rivayette kaldılar. Akla ve mantığa düşman olduklarından; bilgi sahibi oldular; ne var ki bilgin (âlim) olamadılar. Çünkü rivayet tikel bilgi verir. Bu tikel bilginin birlik yöntemi (ciheti vahdet) akıl ve mantık olmadan bulunmaz. Onun için rivayete dadanan, yoğunlaşan çok bilgi topladığını zannederek ve onları da teker teker ezberinde tuttuğundan kendini bilgi'küpü görür. Ancak yine tikel bilgileri birleştiremediği için bilgin sayılmaz.

Bağdat'ta İmam Azam İlahiyat Fakültesi'nde (Kulliyetu's-Şeria el-Azamiyye) 1950 yılında okurken aşağıdaki ayete dayanarak hocama şu soruyu yönelttim: Biz atalarımıza uymadığımız için bu duruma düştük, dememiz Kur'ân'a aykırıdır. Kur'ân'a göre, biz Kur'ân'a değil, atalarımıza uyduğumuz için bu duruma düşmüş değil miyiz?

“Onlara Tanrı’nın indirdiğine uyun” dendiği zaman, onlar: hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuza uyarız” derler. Ya ataları bir şey düşünmeyen ve doğru yolda olmayan kimseler iseler de mi?¹²

Kur’ân kendi ayetleri üzerinde bile düşünmemizi buyuruyor. Düşün taşın, ondan sonra en iyisini bul ve uy.

“Düşünmeniz için onu anlaşılabilir okuma olarak indirdik.”¹³

Kur’ân’da İki Tip İnsan:

Başlangıçta bahsettiğimiz, Kur’ân’da Tanrı, insanoğlunun toplumda iki düzeyde bulunabileceğini en alt ve en üst sınır çizgileri ortaya koyuyor. Kuşkusuz bu iki düzeyin arasında daha kaç düzey olduğunu toplum bilimciler ortaya koyabilirler. Tanrı insanları bu derecelere yaratmış değil. Kendileri özgür iradeleri ile bu derecelere sahip olurlar. Burada insanların buldukları yere, zamana ve toplum içindeki çevreye göre elde edebileceği düzeye ve kişiliğine göre değişik nitelikleri elde edebilir veya edemez. En açık ayrıcalıkları kardeşler arasında görmek her an gözümüzün önündedir. Bazen de bu ayrıcalıklı durumlardan da yakınıyoruz. Bunun için, her insan bir âlemdir, biri diğerine uymaz. Bir evdeki aile bireylerinde bu ayrıcalıklar ortaya çıktığı gibi birçok aileden oluşan toplumun içinde daha çok ve derin ayrıcalıkların bulunması Tanrı’nın kanunlarının çeşitliğinin sonucu olmalıdır.

İslâm tarihindeki Kureyza olayında ayrıcalık nitelikleri mevcuttur: Hz. Muhammed Hendek Savaşından sağ salim çıkınca, bu savaşın en tehlikeli anında yardım etmesi bir anlaşmaya bağlanmışken, anlaşmayı bozan Yahudi kabilesi Kureyza oğulları ile hesaplaşmak için, askerlerine “İkinci namazını Kureyza oğullarının bölgesinde kılacaksınız” emrini veriyor. Yola çıkılıyor ve ikinci vakti geldiğinde askerin bir kısmı Kureyza oğullarına varmadan namazı kılmak istiyor. Ötekiler diyorlar ki, Peygamber Kureyza oğulları dedi, bu söze göre akşam karanlığı da olsa biz yolda kılmayacağız. Yolda kılmak isteyenler bakıyorlar ki Kureyza oğullarına giderlerse ikindiyi kılmamış ola-

¹² Bakara 2/170, Maide 5/104, Zuhuruf 43/22

¹³ Yusuf 12/2. Düşünmek (akletmek) Kur’ân’da elli defa tekrar ediyor.

caklar. Hz. Peygamber acele gidelim diye öyle dedi, ikinci vakti iptal edilmedi, diyorlar ve ikinci namazını yolda kılıyorlar.

Durumun iyi anlaşılması için bilginler, yolda kılanlara 'aklaniyyun (akıllılar)' unvanını verdiler. Çünkü peygamberin sözünü akıllarıyla yorumladılar ve ikindiye yolda tam vaktinde kıldılar. Diğerleri, peygamberin sözüne yorum getirmeden uyup Kureyza oğullarına ulaştıkları zaman kıldılar. Ancak gece olmuş ikindi namazı vakti geçmişti. Bilginler, böyle sözün yorumunu yapmada harfi harfine söze uyanlara Arapça 'lafziyyun (sözlükçüler)' sözlük anlamına uyanlar dedi.

Her iki bölük üç ve dört yıldır aynı yerde, aynı zamanda, peygamberle beraber, iç içe yaşadıkları hâlde, görüldüğü gibi yine de anlayışta ayrı düştüler. Aynı dersi dinleyen öğrencilerde de böyle değil midir? Şu önemlidir ki, çalışmakla insan bilmediği birçok nitelikleri kazanabiliyor. Bir düşünmeli, Aristotle yirmi yıl hocası Eflatun'dan okudu. Hocam Mustafa Gümülcineli anlatmıştı. İmam Azam'ın öğrencisi İmam Yusuf okurken bıkmış, artık okuyamayacağına karar vermiş. Köyüne giderken bir suyun taşın üzerine aktığını görmüş, su o kadar yumuşak olduğu halde taşı oymuş. Düşünmüş, benim aklım bu taştan daha sert mi ki bana bilim etki etmesin. Geriye dönmüş, okumuş ve İmam Azam'ın baş öğrencisi ve Abbasî Halifesi Harun Reşid'in kadıları atayan baş kadısı olmuş. İşte insanı ihmal etmemeli, kimin okuyacağı belli olmaz. Nice profesörler dinledim öğrenciliklerinde ne kadar olumsuz şartlarda okumuş, bilim adamı olmuş ve icatlar yapmışlardır.

Kureyza olayında Sahabenin iki ayrı anlayışını ve uygulamasını gördük. Bunların hepsi de katıksız Arap idiler ve Hz. Muhammed'in Tanrı'dan aldığı vahyi (Kur'ân) dinlediler ve kendi sözlerine göre de yaşamlarında uydular. Hz. Peygamber'den sonra bu tür anlayışlar ad değiştirerek sürdü.

İslâm Tarihinin Dönemleri:

İslâm'ın tarihini bir Arapça metinden esinlenerek üç döneme ayırmıştım:

Birinci Dönem: Kur'ân'ın İslâm'ı 610 – 632

Kur'ân'ın İslâm'ı Hz. Muhammed'in ölümüne kadar olan dönem. Bu dönemde akıl ve Kur'ân vardı. Hz. Muhammed'in bazı toplumsal ve siyasî

uygulamaları Kur'an'a göre idi. Bu dönem 632 yılında peygamberin ölümü ile bitti.

İkinci Dönem: Ulemanın İslâm'ı 632 - 861

632'de halife olan Ebû Bekir ile başlayıp 861 yılında akılcılara gelen yasak tarihine kadar ki döneme bilginlerin İslâm'ı (İslâmü'l-ulema) denir. Bu dönemde akıllılar egemen durumda idiler. Bunun için bu döneme '*bilginlerin İslâm'ı*' deniyor, bu da iki yüz otuz yıl sürdü. Bu dönemde akılcılara (aklaniyyun) anlayışlılar (ehlu'd-diraye) ve '*lafziyyun*'culara da rivayetçiler (ehlu'r-rivaye) dendi.¹⁴

Burada rivayetçiler çok azınlıkta kaldılar. Çünkü Hz. Muhammed Kur'an'la karışmasın diye kendi sözlerinin yazılmasını ve rivayet edilmelerini yasaklamıştı. Dört halifeden bu yasağa genellikle Hz. Ömer çok önem verdi ve hicrî yüz yılına kadar bu yasak sürdü. Bazı kaçak rivayetler önemli değildi.

Bilginlerin İslâm'ı dediğim (632-861) döneminde anlayışlılar çoğunlukta idiler ve birinci, ikinci, üçüncü hicrî yüzyıllarda yukarıda adlarını verdiğim bu bilginlerin düşünce ve bilim yapmadaki özgürlüklerinden söz etmiştim. Bunlar önemli bilim ve medeniyetin oluşumunu gerçekleştirdiler. İslâm, medeniyeti bunların çalışmaları ve emekleri ile ortaya konmuştur. Bu dönemde fıkıh mezhepleri de bunların emekleriyle ortaya çıktı. Eğer bu akılcılar ortaya çıkmasaydı ve istedikleri özgür ortamı bulamasalardı, ne mezhepler, ne de medeniyet kurulabilirdi.

Fıkıh mezheplerinin yanında Mu'tezile (akılcılar) mezhebi de düşünce ve felsefi alanda İslâm'ı ve Kur'an'ı yorumlamada çok ileri atılımlar gerçekleştirdi. Bütün bu bilimde ve düşüncede olan ilerlemeler yanında üç

¹⁴ Ehlu'd-diraye - Ehl- yetkili; karı koca, becerikli kişi. Dirayet - dera, yedri filli çekimi: anladı, anlar, dirayet: anlamak, söylenilen bir sözden başka bir nesne anlamak, yakalamak, kavramaktır. Rivayet - söylenen bir sözü hiçbir nesne katmadan olduğu gibi birine iletme. Aynen postacının mektubu götürmesi, bir yerden bir yere taşınması gibi. Bunda önemli kural denen nesneye hiçbir nesne eklememektir. Bunun sonu dirayetçilerden müçtehit çıkar, rivayetçilerden çıkmaz. Rivayetçiler sözlerini kabul ettirmek için, başka birinin sözünü rivayet ederler. Kendileri söz üretmezler.

olumsuz tutum da tarih boyunca etkisini gösterdi. Bu üç olumsuz tutum üst devlet yöneticilerinin aldırmaçlığından veya bilmeden hainliklerinden ortaya çıkmıştır. Bu düşüncemi Kur'ân'daki şu ayete göre ortaya koymak istiyorum:

“Ey inananlar! Tanrı'yı ve elçisini aldatmayın, bile bile size güvenenleri de aldatmış olursunuz.”¹⁵

Kur'ân'da *'hıyanetlik etmeyin'* kullanıldı, ben aldatmak olarak tercüme ettim. Bu üç olumsuz tutumdan biri, şûrayı kullanmayı, akıllarında iken bile tamamen ihmal etmeleri, ikincisi Kur'ân öğretimi için bir kurum kurmaları, üçüncüsü de Medine Antlaşması gibi devleti yönetecek bir yöntem ve düzen kurmamaları, her şeyi ezberden yapmalarıdır. Yazılı bir devlet düzenleri yoktur. Bu durum on dört asır sürdüğü için, 2013 yılında bile toplumu nasıl doğru düzgün yöneteceklerine dair bir düzen, yol gösteren bir düşünceden hâlâ yoksundurlar. Bunun için son çağda da müceddidler bir İslâm devleti düzeni oluşturamadılar. Hâlâ nedenini anlayamıyorlar.

İslâm'ın ilk üç asır bilginlerinin Kur'ân'ı ve sağlam hadisleri anlamada iki bölüme ayrıldıkları bilinmektedir. Bunların ilk örneğini Kureyza olayında anlattım. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra da toplumdaki ilim adamı ve düşünürler arasında da iki tür anlayışta olanlar vardı. Anlayışlılar ve rivayetçiler.

Anlayışlılar (Akılcılar) ve Rivayetçiler:

Anlayışlılara akılcılar dendi ve rivayetçilerin unvanı öylece kaldı. Akılcıların içinde benzer düşüncede olanların ortaya koydukları ilkelerden biri yansız olma, hiçbir yana olmama anlamında iki tutum ortasında bir tutumda olma ilkesi: *"el-menziletu beynel menziletayn"*. Bunları, daha sonra siyasî bakımdan Hz. Ali'ye mi Muaviye'ye mi uyma konusunda kuşkuda olup hiçbirine uymayanlara benzettiler.¹⁶ Mu'tezilenin sözlük anlamını buna unvan aldılar. Mu'tezile olmasaydı İslâm Medeniyetinin olmayacağını düşünüyorum. Ancak zamanın yüksek yöneticileri, Mu'tezilenin bazı bilginlerinin etkisinde kalarak, siyasîler de onları kullanarak rivayetçilere baskı ve işkence yapınca, halk rivayetçilerden yana oldu ve devlete halife olan onuncu Abbâsî

¹⁵ Enfal 8/27

¹⁶ Siyasî yansızları başka bir yerde kaçaklar olarak eleştirdim.

halifesi El-Mütevekkil, Mu'tezileyi fermanla yasakladı, tövbeye davet etti, aleyhlerine hutbeler ve vaazlar yaptırıldı. Böylece Mu'tezile tarih oldu (861 m). Bundan sonra rivayetçiler topluma egemen oldu ve bugüne kadar, İslâm dünyasına hâkim olan dört rivayetçi mezhep, akıl düşmanı olarak egemenliklerini sürdürüyorlar.

İslâm'ın birinci asrı savaşlarla geçti. Yüzyıl geçmeden Müslüman araplar Hindistan'a, Çin'e, Kafkasya dağlarına kadar İran'ı, Doğu Anadolu'yu, Kuzey Afrika'yı Pirene dağlarına kadar fethettiler. Buraların halkı yöneticilerinden tarih boyunca çok eziyet çektikleri için Müslümanların adaletle davranmalarından ötürü bir kısım hemen Müslüman oldu. Müslümanlar da İslâm'ı tam ayrıntılı bilmedikleri için çok kolay Müslümanlığı anlattılar ve kabul ettirdiler. Ancak Orta Doğudaki milletlerin tarih boyunca bilim ve sanat birikimleri vardı. Onlardan ilk anda Müslüman olmayanlar diretmeye ve İslâm'a karşı tavır almaya başladılar. Ancak yeni fethedilmiş milletlerden Müslüman olanlar bilgi ve düşünme yetenekleri ile Kur'ân'ı öğrenmeye başladılar ve kendi milletleri ile tartışıp İslâm'ı onlara anlatır ve kabul ettirirken İslâm'ın bilimsel ve düşünsel yönünü hem geliştirdiler hem de kabul edilip yayılmasını sağladılar. Hz. Peygamber'den sonra Arapların ilk savaşları İslâm'ın dünya milletlerine duyurulmasını sağladığı gibi Müslüman olan milletler de İslâm'ın bilim ve düşünce temelli bir medeniyet kurmalarını sağladılar.

İkinci ve üçüncü asırda İslâm'da değişik anlayış ve düşünce mezhepleri ortaya çıktı. İslâm'a evrensellik katkıları olan bu mezheplerden bahseden eserler yeteri kadar varsa da, yine onların geliştirilip zamanımıza ışık tutacak ve yol gösterecek düşünceleri değişik yeni anlayışların yaşamı için çok gereklidir. Ben mezheplerden değil anlayışlardan temel iki ayrımı ele alacağım.

Önceden şöyle bir başlangıç yapmayı gerek görüyorum. Ünlü bilim insanı Rağıb İsfehani (ö. h. 425/ m. 1033) Nisa 68. ayetindeki hidayet kelimesini şöyle açıklıyor:

"el-hidayetu'l-âmmetu elletî hıye'l-akl ve sünnetu'l-enbiya"

"Kamu hidayeti akıl ve peygamberlerin yoludur."¹⁷

¹⁷ Age, s. 838

Benim buna eleştirim, akıl her insana verilmiş olduğu için, herkes akli ile doğru yolu bulabilir. Bu anlamda akıl evrensel yol göstergesidir. Peygamberlerin sünneti özel kişilere verildiği için onlar *'hidayeti hasse'*dir, yani özel yol göstergesidir. Birincide; akılda özgürlük yoktur, ikincide; vahiyde özgürlük vardır. Herkes aklına uymak zorundadır. Çünkü akıl daima doğruyu gösterir. Peygamber'in getirdiğine herkes düşündükten sonra uyacaktır. Uymayanlar da bulunmaktadır, uymak, kendi yararına olması bakımından onun seçeneğidir.

Bilginler, akılcılar (ulû'l-elbab) olsun, rivayetçiler olsun düşüncelerini ortaya koymak için tek bir ayete dayanıyorlar. Oysa Kur'ân'da o ayetten daha açık anlayış veren ayetin farkında olmuyorlar. Ben de bu kadar okuduktan sonra ancak altmış yıl sonra ikinci ve diğer ayetleri anladım, oysa Kur'ân'ı yedi kere tercüme ettim, hiç farkında olmadım. Daha önceki okumalarımдан etkilenmişim. Örneklerimden bir tanesi:

“Elçi göndermedikçe acıya uğratacak değiliz.”¹⁸

Mu'tezile buradaki elçi kelimesine akıl anlamı veriyor. Akıl sahibi herkes peygamber de gelmese Tanrı'ya inanmak zorundadır. Eş'ari buradaki elçiyi peygamber olarak anlıyor. Oysa Mu'tezilenin, şu ayeti akla delil getirmesi daha açıktır.

“Tanrı'nın size iyiliği ve acıması olmasaydı, azınız dışında Şeytan'a uyardınız.”¹⁹

Bu ayette yüce Tanrı, size peygamber göndermese bile bazı insanlar akılları ile davranır ve Şeytan'a uymazdı. İnsanlık tarihinde kendilerine hiçbir peygamber uyarıcı gelmediğinde bile insanlar akılları ile doğru yolu bulmuşlardı. Bu ayeti Mu'tezile belki de görmemişti. Bir diğer ayet de bunu daha çok açıklar.

“Doğrusu, Rabbimiz Tanrı'dır, deyip sonra doğru olanlara melekler sürekli inerler. Korkmayınız üzülmeyiniz size söz verilen cennete sevinin.”²⁰ Bu ayette de peygamber yoktur.

¹⁸ İsra 17/15

¹⁹ Nisa 4/83

Kadere inancı bütün Müslümanların zihnine bin yıldan beri yerleştiren Ebu'l-Hasan Eşari'nin (ö.h. 324/ m. 935) Kur'an'ın apaçık ayetine ters olduğunu ortaya atıp onu eleştiren niçin çıkmadı? Bunun açıkça putperestlerin inancı olduğu ve Kur'an'ın yarım sayfalık ifade ile bunu reddettiğini bin senedir niçin kimse görmedi?

"Tanrı'ya ortak koşanlar 'Tanrı dileyeydi, atalarımız ve biz ortak koşmaz ve hiçbir şeyi haram kılmazdık' diyecekler. Onlardan öncekiler de öyle yalanlamışlardı da acımızı tatmışlardı. De ki: Bize karşı ortaya koyabileceğiniz bir bilginiz var mı? Siz ancak sanıya uyuyorsunuz ve siz ancak yaklaşık konuşuyorsunuz."²¹

Kur'an'daki kader kelimesinin inançla ilgili olmadığı ortada iken, kadere inanmak putperestlerin savundukları bir inançları iken, asırlarca bu kadar bilimciler gelip geçti de, niçin kimse onu Müslümanların yaşamlarını bu kadar yanlış etkileyen bir inanç yapmayı, yıkacak bir laf etmedi! İşte günümüzde Arap devletlerinin durumu Tanrı'ya hoşnut ediyor mu? Herkes düşünsün, Kur'an'a inanıyorsa! Ebu'l-Hasan Eşari rivayetçilerden olduğunu gösteriyor. Rivayetçi yalnız Kur'an'ın lafzına bağlı olan değil, ikinci hicri asırdan sonra uydurma hadisçilere de denir.

Akılçıların yasaklanması ve rivayetçilerin egemen olması; Kur'an'ın yaratılmış olduğunu söyleyenlerin etkisinin, yaratılmamış (ezeli) olduğunu düşünenlerin yüksek siyasî yönetimin düşüncesine yandaşlıkları ile ters yöne dönüşmesindedir. Kur'an bir kitaptır ve sözlerin, sözcüklerin birleştirilmesinden oluşur. Burada en önemli konu Tanrı'ya anlama konusudur. Sorun '*ehlud-diraye (akıl sahipleri)*' ile '*ehlur-rivaye*'nin (sözlüler-söz sahipleri) Tanrı'ya anladıkları gibi konuyu konuşmalarındaki yöntemlerinden doğmaktadır. Akıllılar (ulül-elbab) Tanrı'ya Tanrı olarak, insana hiçbir yönden benzemeyen fiziksel varlıkların ötesinde bir varlık olarak anlıyor ve ona göre onun işlerini değerlendiriyorlar. Sözcüler ise Tanrı'ya insana benzetmeden anlamaya çalışmalarında yine fiziksel varlıkların niteliklerine kendilerine göre bir anlam vererek, Tanrı'ya nitelikler yüklemekten edemiyorlar.

²⁰ Fussilet 41/30

²¹ En'am 6/148

Tanrı harfleri nasıl seslendirir, insanlar gibi harfleri seslendiren boğaz organı olamaz. Tanrı hiçbir şeye benzemeyen bir varlık olduğu için harfleri seslendiren insanlar gibi organı olduğunu söylemek Tanrı'yı insana benzetmek olur. Toplumda Tanrı'yı insana benzeten düşünceler dolaşmaktadır. Onları Kur'an'a içtenlikle inanan insanlar yadsımakta onları, Müslümanlığı kabul etmemiş görmekteler.

Mu'tezile bilim kurumu olduğu için Kur'an'ın yaratılmış olduğunu söylüyor. En doğru anlayış budur. Rivayetçilerin aklı buna erecekti, ne var ki mezhepçilik içgüdüğü ile Mu'tezilenin deyimini kabul etmek işlerine gelmedi. Kur'an'ın ezeli olduğunu ve yaratılmadığını savladılar. Üçüncü asırda rivayetçiler çoğaldı. Hıristiyanlardaki gibi İsa'nın tanrının ruhu olduğu, yaratılmadığı inancına benzetmek için Kur'an'ın yaratılmadığına directtiler. Mu'tezilenin mezhebini destekleyen yöneticiler, rivayetçilere (bunlara sonradan haşaviye de dendi)²² gereksiz ve yanlış olarak işkence yapınca halk, yöneticilere baskı yapıp Mu'tezileyi yasaklattı ve akılcılar böylece tarihten silindi. İslâm dünyası 861 yılından beri akılsızdır, işlerini rivayetle yürütüyorlar, rivayetçiler Ehl-i Sünnet oldular. Kur'an, Tanrı'nın nefsinde, Kur'an Tanrı'nın kelâmı da nefsin içinde imiş! Bunu söyleyene sormak gerekir. Tanrı'nın nefsi varlığı veya niteliği nasıl olur. Tevhide aykırı değil mi?

Tanrıyı bilmek, bilim sahibi olmayı gerektirir. Dil bilmek, konuşmak ayrıdır, bilim yapmak, bilim sahibi olmak artı bir nesnedir. Rivayetçiler dil biliyorlar ama bilgince bilgileri yok.

Kur'an'da Tanrı diyor ki: "Oraya gelince, kutlu yerdeki derenin sağ kıyısındaki ağaçtan kendisine seslenildi: Ey Musa! Kuşkusuz evrenin eğitene olan Tanrı benim."²³

Tanrı ağaç mı oldu da Musa'ya seslendi, yoksa ezelde mi Musa'ya seslendi! Arapça bilmek bunu anlamaya yetmez, ayrıca Tanrı'yı bilmek felsefe ve bilim ister. Tanrı hiç yerinden kıpırdamadan bir buyrukla Musa'nın işiteceği sesi yarattı, Musa da duydu. İnsanın ses organları olmadan da yüce Tan-

²² Haşv, haşiye: Pamuk, kıtık, bayağı nesne, adi, bayağı insan, boş, anlamsız konuşma.

²³ Kasas 28/30

rı dili olmadan da, gırtlak olmadan da bir yerde insanın sesini yaratabilir. Günümüzde buna en iyi örnek iletişimde kullanılan cep telefonlarıdır. Bir katolik felsefe profesörünün bana, Tanrı nasıl yaratıyor, sorusuna şu yanıtı verdim. Sen şimdi telefonla Amerika'da birilerini arıyorsun orada bir nesne oluşuyor. Tanrı aynı şekilde bir nesneyi yaratıyor, dedim.

En çarpıcı örnek olarak İbn Teymiyye'nin Yüce Tanrı'nın niteliklerini sayıp dökerken, şöyle demesidir: Hiçbir varlık niteliksiz olmaz. Her var olanın bir niteliği olması zorunludur. Tanrı da var olduğu için onun da niteliği vardır. İslâm'da filozof olmaz diyen bu zat, Aristo'nun cevher ve araz (nitelik) sözlerinden yararlanıyor. Onu, Meşşai olan Eş'arilerden alıyor. Ancak bilmiyor ki bu tanım maddi (fiziki) varlıklardadır. Fiziksel varlıkların nitelenmesi her an insanın gözü önündedir. Tanrı vardır, ancak onun varlığı fizik ötesi bir varlıktır. Fiziksel varlıklara benzetilemez. Yüce Tanrı Kur'ân'da niteliklerden arı olduğunu ve O'nun güzel adları ile anılmasını belirttiği ayetler vardır. Burada ad ile nitelik arasındaki ayrılığın ne olduğunu iyi kavramak gerekir. Uzun sözün kısası, rivayetçiler gördüklerine göre anlarlar, akılcılar bildiklerine göre kavrarlar.

Üçüncü Dönem: Avamın İslâm'ı 861 - 2013

861 yılında Mu'tezile yasaklanmış, akılcılar dönemi kapanmış, rivayetçiler İslâm kültürüne egemen olmuşlardır. Burada özenle belirtmek gerekir ki yalnız rivayetçiler (hadisçiler) egemen olmamış, aynı zamanda Mu'tezile dışındaki akılcıları da dönüştürmüşlerdir. Nitekim Mu'tezilenin dışında olan akılcılar da fıkıh mezheplerinin imamları ve öğrencileri de akılla çalışıyorlar, yeni anlayışlar, hükümler ve düşünceler üretiyorlardı. Onlar da yasaklandı. Böylece rivayetçiler yalnız hadisçiler iken fıkıhçılar da rivayetçi oldular. Hocalarının sözlerini ezberleyip durdular, fikir ve yeni anlayış ileri sürmek yani icthad etmek yasaklandı, taklît rivayeti başladı. Ayrıca tasavvufçular da bilimi bıraktılar, Tanrı'dan ilham alarak, rüya ile rivayete başladılar. Bunlar da üçüncü asır sonunda oldu. Dördüncü asırda da kelâmcılar imamları taklît ederek rivayete başladılar.

Bilindiği gibi hadis rivayetçileri Peygamber'in ölümünde rivayete başlamışlardı. Ancak bunlar çok sınırlı rivayetlerdi. Karşılarında akılcılar daha

çok ve güçlü idiler. İlk çağda hadisçiler Sahabe ve kişiler arasındaki yarışta, sevdiklerini övmek, karşılarındakini yermek için rivayete yöneldiler. Bunda onlara benim eleştirim niçin Kur'ân'a gitmiyorlardı? Çünkü Kur'ân ayrılığa izin vermiyordu. Onun için Kur'ân asırlar boyunca bilimsel tartışmalarda ele alınmadı. Ele alındığında hemen bir hadis ortaya atıp tartışmayı Kur'ân'ın dışına taşıyorlar.

Yüce Tanrı, insanın nasıl anlayacağını bildiği için anlayacağı biçimi kullanıyor. 'Kün' yani 'ol' ve hemen olurun²⁴ anlamı, insana anlatmak içindir. Kendi yaptığı işi önce yapıyor, sonra onu insana anlatırken işte böyle yapıyorum. O da oluyor veya yaparken işte böyle yapıyorum, yaptığı anda yaptığını söylüyor. Bunun ezelle ilgisi yok. Ezelde yorumlanırsa altından kalkılamayacak sorunlar ortaya çıkar.

“Ben göklerin, yerin ve kendilerinin yaratılmasında onları tanık tutmadım ve saptıranları da yardımcı edinmedim.”²⁵

Bu gibi ayetleri ancak gördüklerini bilenler değil, görmediklerini akılları ile bilenler anlar. Şimdi burada bir döküm verelim:

İnsan, her zaman temeli, başı anımsasın. 861 yılında olanın İslâm bilimlerinde, inançlarında, düşüncelerinde bir çöküşün, yıkılışın ve hayata sırt çevirişin başlangıcı olduğunu herkes biliyor. Ancak az kimse söylüyor.

1. Hadisçilerin rivayet kültürü egemen oluyor. Akıl yasaklanıyor. Kur'ân bilimin kaynağı olmaktan çıkıyor.

2. Tasavvufçular hem akla, hem Kur'ân'a karşı çıkıyorlar.

3. Üçüncü asırda mezheplerde ictihad yasaklanıyor ve taklit başlıyor. Akılla din olmaz rivayetle olur, medrese icazetlerinde bile böyle söyleniyor.

4. Dördüncü asırda kelâmcılar da rivayetçilere katılıyor, hocalarından aldıklarını rivayet ediyor ve taklit etmekle övünüyorlar.

İşte 861 yılından 2013 yılına kadar İslâm din anlayışı, kültürü ve geleceği budur. Şimdi rivayetçilerin tarih boyunca İslâm'a yaptıkları, hem bilinç-

²⁴ 2 / 117, 3 / 47, 19 / 35, 40 / 68, 16 / 40, 36 / 82

²⁵ 18 / 51

li, inanarak yaptıkları yanlışlara, hem de altından kalkamadıkları durumlara bazı örnekler;

Yüce Tanrı, Şeyh Muhammed Gazzâlî'ye rahmet etsin. "*İslâm'a dair Yüz Soru*"²⁶ adlı kitabından rivayetçi anlayışlarla ilgili tespit ettiği birkaç sorunu burada okuyuculara sunmak istiyorum.

"Müslümanlar biliyorlar ki, gökler ve yer devam ettikçe dinleri de devam edecektir. Çünkü insanların muhtaç oldukları her şeyin açıklaması onda vardır. Bu da Tanrı'nın kitabı ve elçisinin sünneti, her ikisi bütün karanlıkları dağıtan iki ışık kaynağıdır."²⁷

Çünkü Kur'ân "Tartışılan bir sorunu kendilerinden durumu anlayan kimselere götürün, onlar onu araştırır ve öğrenirler demektedir."²⁸

Ünlü dört fikhî mezhepten, Hanefîler ve Malîkîler tek kişinin hadisini kabul etmediler, diğer Şâfiîler ve Hanbelîler tekçi rivayeti kabul ettiler.²⁹

Muhammed Gazzâlî İslâm düşüncesinin tecdidi konusunda şunu diyor:

"Kırk yıl önce ilk fıkıh kitabımın başında şöyle dedim: Din biricik kaynaklarından alındığı zaman, yaşamın doğasında olduğu gibi gidiyordu. Sonra ona çevrelerin kalıntıları, çağların geriye bıraktıkları toplumun bilgisizliklerinin ve özel kişilerin yanlış arzuları ve yöneticilerin eğilimlerinin saflığından ve arılığından yok ettikleri ile ilişkilendirildiler ve Nil'in suyunun dibindeki suya benzedi, içimi uygun olmadı, ancak onun gökten inen su gibi arıklamak gerekir."³⁰

Kur'ân'daki surelerin erdemliğine hadis uyduruldu, ona bunu nasıl yaparsınız? Hz. Peygamber kim bana amaçlı olarak yalan hadis uydurursa,

²⁶ Muhammed Gazali, *Miet-u Sualin ani'l-İslam*, birinci cüz, Kahire, 1983

²⁷ Age, 290

²⁸ Age, 292

²⁹ Age, 294

³⁰ Age, 297

yerini cehennemde hazırlamış olur, diyor. Ben, onun aleyhine yalan söylemiyorum, onun yararına yalan söylüyorum, diye cevap verir.³¹

Günümüze gelince, geçmiş çağa ve ondan öncekilere geçmek isteyenler, ümmeti şaşkınlığa düşürmekte, daha çok yoldan sapmasını artırmaktadırlar. Doğru yol ile sızlandığımız eğriliklerin kalıntılarının arasındaki aykırılığı genişletmekten başka bir işe yaramadığı gibi dünya milletlerinden de geri kalmaktayız. On beşinci çağın başlarında, on üçüncü çağ içinde ve önceki çağlarda tek kişinin yönetmesinin kötülüklerinden, biz Hz. Peygamber'in zamanındaki şûra ortamındaki aydınlık üzerine yaşamak istiyoruz.³²

Şûra gerçektir (hak). Eskiden şura az bir çalışma ile veya hazır bulunanların oyu ile oluyordu. Şimdi ise bir ince düzenleme ve geniş bir düzenlemeye gerek vardır.³³

Doğrusu, kimi dindar vardır ki, fetvaları ve hükümleri kabul edilmez. Kimi isyancılar (Hariciler), kimi sofiler, kimi hadisçiler, bunların içleri temiz olabilir, ne var ki hikmet bilmezler, anlayışları yoktur ve bildiklerini doğru güzel yapmasını bilmezler. Çünkü sözlerin inceliğini (fikhî) anlamaktan yoksundurlar.³⁴

Tartışmalı sorunlardan; Ebû Hanife, bir Müslüman bir zımminin herhangi bir malını telef ederse, onu ödemekle sorumludur. O mal İslâm'ın haram kıldığı içki ve domuz da olsa. Şâfiî ise Müslümanın ödeme sorumluluğu yoktur, der.³⁵

Bir müftü bir Arap televizyonunda konuşurken: Ramazan'da malın zekâtını verirken, para olmaz ya arpa, ya hurma veya yenilecek bir şey olmalıdır. Eğer para verirse sünnete aykırı düşer diyor ve Peygamber'den bir söz rivayet ediyor: "Kim bu işlerimizde olmayan bir nesne ortaya koyarsa, o reddedilir." Müftünün sözünden anlaşılan fakire, para ve cüneyh (Mısır para birimi) verirse bid'at olur.³⁶

³¹ Age, 298

³² Age, 299

³³ Age, 300

³⁴ Age, 303

³⁵ Age, 305

³⁶ Age, 307

Okul öğrencilerimden biri; elindeki kitaplardaki resimlerin başlarını koparmak gerekir ancak öyle bu kitapları taşımak helal olur, dedi. Çünkü bu resimlerin başları kopuk olmazsa onlara kıyamet gününde hayat verilmekle sorumlu olur. Az kaldı dehşetten düşecektim. Kâğıt üzerine hayat nasıl olur, ister başı olan, ister başı olmayan resim olsun.³⁷

Burada Muhammed Gazzâlî'nin kitabından birkaç örnek verdim. Günümüzde hâlâ sözcüklerin üzerine İslâm'ı anlayanlar bulunmaktadır. Bu kadar cehalet ve Kur'ân'ı, hadisi anlamama ancak Araplarda olur, demek, her zaman doğru olmasa da Müslümanlarda bu cehalet nereden türedi?

Bunun Kur'ân'ın felsefesini anlamamaktan geçtiğine kaniyim. Rivayetçiler Kur'ân'ı ne dediğine göre anlıyorlar. Kur'ân Arapçadır, onlar da Araptır, öyle ise Kur'ân'ı en iyi onlar anlar demek, çok yanlış bir bilimsel çarpıklıktır. Dil bilmek ayrı, bilim bilmek ayrıdır. Bunu anlayabilmek öyle okuryazar olmakla olmuyor. Bu kadar çapraşık, anlamsız, yanlış anlayanlar da yine okumuşlardan çıkıyor. Buna göre her okuyan bilgin olmadığı için, ona değer verip güvenmemek gerekir. İslâm'ı birbirine düşüren mezheplerden uzak durmakta yarar var. Yoksa insanı dinden ederler.

Şimdi hocam Ali Haydar Gülerüz'den öğrendiğimi herkes duysun, öğrensin. Ancak, önce Bağdat'ta Abdullah Nakşibendi hocamdan öğrendiğim '*kitaba hâkim olmak, kitaba mahkûm olmak*' ilkesini anlatayım:

Kitaba hâkim olmak, kitapta olanın içinde yanlışı ve doğruyu ayırt etmektir. Kitaba mahkûm olmak, kitapta ne varsa hepsinin doğruluğunu kabul etmektir. İşte Ali Haydar hocam kitapta yanlış olanı ve doğru olanı ayırt eden birisi idi. Ortaokulu bitirince bütün gücümü Arapçaya ve medrese ilimlerine yoğunlaştırdım ve bu arada da Beyazıt Kapalıçarşı'da bir kolonyacı dükkânında tezgâhtarlık yapıyordum. Ali Haydar hoca, incelemiş, kolonyanın haram olmadığı fikrine ulaşmış. Derse gidince cebimdeki şişeden Ali Haydar hocanın eline dökerdim. Bu bir. Ali Haydar hocanın bir dostu Mısır'a gitmiş Zahid Kevseri ile görüşmüş. Kevseri hoca Arapça bir kitaba medhiye yazmış, o kitabı adama vermiş, o da Ali Haydar hocaya getirmiş. Zahid Kevseri ile Şeyhu'l-İslâmlık'ta beraber çalışmışlardır. Kevseri'nin gön-

³⁷ Age, 307

derdiği kitabı okumuş. Kevseri kitabı övmüş, ama kitapta resmin haram olduğuna hiç değinmemiş. Ali Haydar hoca Kevseriyi eleştirmiş. Niye resmin haram olmadığını açıklamadı diye. Çünkü Ali Haydar hocaya göre resim asla haram olamaz. Çünkü mahkemelerde insanları teşhis etmek en iyi resimle olur. Ali Haydar, Medresetu'l-Kudat (kadıları yetiştiren medrese) hocası idi. Bundan anladım ki kadılar dinî medrese hocalarından daha iyi anlar. Çünkü medresede kitap okuyor, ancak mahkemede kadı uygulamasını yapıyor, tecrübesi oluyor.

1954 yılında kardeşim İbrahim ile Bağdat İlahiyat Fakültesi'nden mezun olup İstanbul'a geldik. Kardeşim ile Ali Haydar hocayı ziyaret ettik. Bize şunu anlattı. Bir Müslümanın Hıristiyan birinin domuzlarını gütmesinden aldığı ücret helaldir. İşte İstanbul Medresetu'l-Kudat hocasının verdiği fetva ne kadar evrenseldir. Hoca bunun nedenini anlatmadı. Biz de hocayız, hemen şunu anladım. O zamanlarda bir tarikat grubu devletten maaş alan imamların arkasında namaz kılınmaz diye ilan ediyordu. Biz de devletten görev alacağız, alacağımız ücretin helal olduğunu anlatmak istedik. Devlet faizden ve şuradan, buradan haram para kazanıyor, onun verdiği ücret de haram oluyor, derler. Buradaki hukuki inceliği bu grup ve kafaları benzerleri de anlamazlar. İnsanın yaptığı bir işi gereği gibi yapıyorsa ondan aldığı ücret onun hakkıdır. Onu veren adam o parayı nerden kazanırsa kazansın. Bu aslında şöyle bir hadisle kıyaslanıyor. Peygamber bir gün Sahabeden birinin evine gidiyor. O sırada tencerede et pişiyor. Sahabe diyor ki, bu et bize komşudan sadaka olarak verildi. Peygamber'in sadaka alması ve yemesi doğru değil. Sahabe bunun için Peygambere etin sadaka olduğunu söylüyor, Peygamber yemesin diye. Peygamber şu cevabı veriyor. O, size sadaka bize hediye olur. Size sadaka olunca sizin helal malınız oldu. Siz de bize helal olan malınızdan hediye vermiş olursunuz. Ne kadar güzel değil mi?

Günümüzden başka bir örnek: İlahiyat Fakültesinde bir hoca kendi dersini bırakıyor, başka bir hocanın dersindeki yanlışları öğrenciye anlatıyor. Kendine göre çok iyi bir iş yapıyor. Bu hoca İslâm Hukuku bilmediği için; dersinden ne kadar boşuna harcıyorsa, o kadar haram yiyor. Çünkü kanunca kendisine verilen görevi tam yapmıyor, ihanet ediyor. İslâm dini akıllıların ve filozofların anlayacağı dindir. Kur'ân en alt düzeyde rivayetçilerin anlayama-

yacağı kadar evrenseldir. Onlar bilim adamlarına soracaklar. Rivayetçiler ne kadar okusa da Şâfi'î ve İbn Teymiyye gibi depolar dolusu kitap ezberlerinde olsa da onların bilgilerini gözden geçirmek gerekir. Çünkü rivayet başka, bilgi başka ve bilim başkadır. Bilgi bilim değildir. Bilgiden bilime gidilir, ancak görülüyor ki herkes gidemiyor, ezberlediğinde, taklitte kalıyor.

Kendi tutumum ve yöntemimle ilgili şunu söylemek istiyorum. Ben kitaba bakıyorum, özellikle Kur'ân'a, sonra olaylara bakıyorum ve kitaplarla karşılaştırıyorum. Yanlış yapmamaya ve gerçekten yana olmaya özen gösteriyorum. Bunun için diyorum ki yanlış yapmanın da bir mantığı ve çıkış yolu olmalıdır. Yanlışlar vardır etkinliği gündüktür biter, yıllıktır biter, yanlışlar vardır etkinliği asırlarca sürer. Uzun süredir kötülükte etkinliği süren yanlışlarla uğraşmaya kendimi yönlendirdim. Beni en çok üzen, yanlış olan bir eylemi görüp onu eleştirmeyendir. O yanlış görüp de nasıl eleştirmiyor, kendisi de onaylıyor. Oysa böyle olan kimsenin başka yerde çok güzel bir sözünü ve yararlı düşüncesini bulabiliyorum. Önü alınan yanlışlar çok önemli bir yıkım yapmıyor. Buna karşılık hiç kimseyi tekfir etmiyor ve İslâm'dan veya insanlıktan çıkmış diye andıçlamıyorum. Çünkü Yüce Tanrı kullarını kendisine andıçlamaya onay vermemiştir. İslâm'da herkes, en cahilinden İmam Gazzâlî gibi en bilginine kadar bu andıçlamayı kullanmaya özen gösterdiği için ün salmış ve gelenek oluşturmuştur.

Hız. Muhammed'e yüce Tanrı'nın buyruğu: "Sen onların üzerinde andıççı değilsin."³⁸ "Senin görevin bildirmedir. Hesap sormak Bize düşer."³⁹

2013 yılında İslâm milletlerinin ve devletlerinin durumunu dünya milletlerinin ve devletlerinin durumu ile karşılaştırdığımız zaman her iki tarafın ne olduğunu anlarsanız, sonra ne yapmanız gerektiğini de anlarsınız.

Bu durum karşısında bir Müslüman olarak alacağım tavır, İslâm dininin adını bize bildiren temel kitap Kur'ân'daki bir ayetle anlatmaya başlamak istiyorum:

³⁸ Gâşîye 88/22

³⁹ Ra'd 13/40

“Ey inananlar! Tanrı’ya, elçisine ve elçisine indirdiği kitaba, önceleri indirdiği kitaba da inanın kim Tanrı’ya, meleklerine, elçilerine, sonraki güne inanmazsa kuşkusuz, derin bir yanılığa sapmış olur.”⁴⁰

Bu ayette inananları inanmaya çağırmaya neden, inananların eylemsel davranışları olduğunu anlamak için öz akıllı “*ulû'l-elbab*” olmaya gerek yoktur. Az ve çok biraz akıllı olan bunu anlar. Ancak her türlü söylemin iki çeşit anlamı olur. Biri ne dediğini anlamak, diğeri ne demek istediğini anlamaktır. Kur’ân’ın herhangi bir sözü, önerisi, zamana ve yere özgü ve sınırlı olmayıp canlı olan, her an ve her çevrede var olacak, yön ve yöntem verecek biçimde anlaşılacak ve anlaşılması gerekecek yetkinliğe ve oluşuma elverişlidir. Bunu ‘*ulû'l-elbab*’ anlamış ve İslâm’ın evrenselliğini dillendirmişlerdir.

Kureyza olayında insanların anlayışta ikiye ayrıldıklarını en açık bir durumda gördük. Bütün insanların en az böyle iki tür anlayışta olduklarını İslâm’ın kültür tarihi boyunca görmekteyiz. Bu iki tür anlayışın arasında olanlar da bulunmaktadır. Öz akıllı olanlara yakın olanlar, sözlükçü (lafziyyun) olanlardan daha alt düzeyde olanlar, sözü bile kolay anlamayanlar var. Bunların hepsi de okuryazar olduğu için bilimciler ve bilim üreten öz akıllıların yazıp çizdiklerini anlamakta çok özenli olmalıdırlar. Çünkü bu sözlükçüler çoğunluktadırlar.

Bilmek Ayrıdır, Anlamak Ayrıdır:

Burada çok önemli bir ayrıma gerek var. Bunu bir toplantıdaki konuşmamda anlatmıştım. Bilmek ile anlamak arasında ayrıcalık var. Biz bir sözü biliyoruz, ancak o bildiğimizi anlamıyoruz. Bilmek ayrıdır, o bildiğini anlamak ayrıdır. İşte rivayetçi denilen kimseler ne dediklerini, ne okuduklarını biliyorlar, ne var ki hiç anlamayanlar da var. Her insan diğerinden pek çok konuda ayrılır. Bir kitapta okumuştum. Yazılmaması ve okunmaması gereken o kadar çok kitap var ki her taraf onlarla dolu. Ancak bu gereksiz kitaplar yayılmamış olsaydı, kimse de kitap yazmazdı, iyi ki o gereksiz kitaplar yazıldığı için gerekli olanlar da yazılıyor, demekte. Öğrenciliğimde ne okunmalı diye kitap okumayı önerenlerin içinde şöyle bir öneri vardı, her kitabı okumakla insan bilim adamı olmaz, okunacak önemli kitapları oku-

⁴⁰ Nisa 4/136

makla insan bilim adamı olur. Bunlar deneyimle, görmekle ulaşılan önerilerdir.

Şimdi kendi deneyimime dayanarak bir olayı anlatayım. 1954 yılında Bağdat İlahiyat Fakültesi'ni bitirdim geldim. İstanbul'da dedim ki hicrî beş yüz yıldan sonra yazılan kitapların yok olması gerekir. Bağdat'a tahsile gitmeden önce Müderris Yusuf Ziya Karal'dan İstanbul'da Arap Edebiyatı okumuştum. Kendisi de Rizeli idi. 1954 senesinde ben Bağdat'tan döndüğümde kendisi Rize'ye müftü tayin edilmişti. Oflu gençler benim bu sözlerimi, Rize müftüsü hocama söyleyerek beni eleştirmişlerdi. Demiş ki Hüseyin elbet bir şey biliyor ki bu sözü söyledi. Müslümanların gerilemelerini hep eserlerin sözcüklerini açıklamada kaldıklarını, söyleyerek eleştirdiler. Deyimleyemediler, çünkü en eski ana kaynaklara dayanmak gerekir. Şimdi de ilk Kelâm kitaplarını okutun, hicrî beş yüz yıldan sonra akaid kitapları yazıldı, Kelâm değil, diyorum.

İşte buradaki inananlara tekrar inanmalarının, buyurulmasının önemli anlamı devam ediyor. İnsanlar inançlarında, işlerinde, güçlerinde, davranışlarında yanılabilirler. Kendilerini her zaman Kur'an'da, Kur'an'ı anlamak için akılla denesinler, yoklasınlar ve gözden geçirsinler. Akıl ve Kur'an herkes için vardır. Öz akıllılar da, sözcüler de, düşünürler de böyle yapsınlar.

Bugünkü Müslüman milletlerin ve devletlerin dünya milletleri ve devletleri karşısında nasıl birbirlerini insafsızca boğazladıklarından on dört çağdır düşmanlıklarını her fırsatta ortaya koyan diğer din mensuplarına karşı utanmaları, hayâ etmeleri gerekirken, onlara niye dindaşlarını zulümden kurtarmadıklarını avaz avaz bağırıyorlar, ne kadar acı değil mi? Hiçbir tarafın diğerinin daha iyi Müslüman olduğunu söyleme hakkı yoktur.

Bakara 170'inci ayette eleştirilen, yalnız geçmişteki Müslümanların değil, şimdikilerin de bin iki yüz veya bin dört yüz yıl önceki atalarına özenmelerinin cezasını insanlar çekiyor. Bu onlara koyun kafalı olmalarının başışladığı insafsız bir armağan olduğunu bile bilemeyecek kadar geçmişlerinin rezaletlerini tekrarlamak değil midir? Her satır başı vurgulamaktayım ki koyunların belki kafaları çalışır, keçi olurlar da kurtuluş yolu ararlar.

Her Arap bir üstünlük olacak derecede, Hz. Osman'ı öldüren Mısırlı ve Basralı isyancılara karşı Medinelilerin ve Medine'de oturan Mekkelilerin hiç karşı çıkmamaları, o zamanki mevcut Müslümanların kabul edilmeyecek bir ayıbı değil mi? Hz. Osman'ı halife seçenler de, niçin Osman'a gidip, biz seni seçtik, şimdi de seni halifelikten çıkarıyoruz, demediler. Hani ya, Ebû Bekir halife olduğu zaman, bir konuşma yaptı. Gök gürledi yer titredi, esasları içeriyordu. Tanrı'ya isyan edersem beni azledin, demişti. Bunu niye Osman'a uygulamadılar. Bu kadar insanın isyanına neden olan adaletsizliğinden dolayı seni halifelikten azlediyoruz diyemediler. Bütün Medine, devlet merkezi olacak devlet ve halk, eli kolu bağlanmış kafası bir azil etmeyi becerememiş ve Osman'ın öldürülmesine ses çıkarmamışlardır. Müslümanlar ellerinin altında olan halifeye sahip çıkmıyorlar. Bu kürkü bana Tanrı giydirdi, ben çıkarmam diyen bu halifeyi tayin eden hayattaki kimseler, gidip iki kolundan tutup kürkü çıkarıp işte şimdi halife değilsin, deselerdi, isyancıların onu öldürmesine gerek kalmazdı. Sonra bu isyancılar, katiller Hz. Ali'yi de öldürdüler. Yine isyancı katillere yine toplum ses çıkarmadı. Onları İslâm'ın savunucuları olarak, kitaplara karaladılar. Şimdi değil, tarih boyunca İslâm'da bütün isyanların örnekleri bu Hariciler değil mi? Bir de Abbasîlerin ikinci halifesi (aslında halife demek yanlış, emiri ve başkanı demelidir) Ebû Cafer Mansur'un ordusu Muhammed b. Abdullah Nefsu'z-Zekiye'yi yenip onu öldürüyor ve Abbasî ordusu kumandanı İsa b. Musa, Nefsu'z-Zekiye'nin bütün adamlarının da öldürülmesini emrediyor. Sonra "Seniyyetu'l-Veda" ile Ömer b. Abdulaziz'e kadar yolun iki kenarında onları ağaca asıyor. Sonra her ağacın yanına bir bekçi koyuyor ki, ölümlerin sahipleri gelip cenazelerini alıp götürmesinler. Üç gün böyle devam ediyor. İnsanlar kokudan usanıyorlar. Sonra İsa b. Musa emir veriyor, cesetler Yahudi mezarlığına düşün diye bir yarıktan atılıyor.⁴¹ Cemal Benna, şunu ekliyor: Ebû Cafer Mansur ve kumandan İsa b. Musa Roma kumandanının Spartakus'un yenilen ordusuna yaptığı vahşeti biliyor mu idi? Genel sanıya göre bilmiyordu. Ancak putperest bir tağut ile İslâm adını taşıyan bir tağut vahşilikte birleştiler.⁴²

⁴¹ Cemal Benna, Tecdidul-İslam, Kahire, 2005, s, 207

⁴² Age, 208

İslâm dini, dinlerden bir din değildir. Dinler üstü bir dindir. O, bütün insani ve tanrısal dinlerin iyi, doğru olanlarını almıştır. Bunun için her dinin doğrusunu onda bulmak mümkündür. Bunun ikinci deyişi şudur. Kur'ân Müslümanı olan herkes, diğer dinlere dostça, sevgiyle, paylaşacakları buluncaklara göre davranmalıdır. Tarihe baktığımız zaman, Müslümanlar bu ikinci söze oldukça özenle uymaya çalıştılar. Ne var ki kendi dindaşlarına tarih boyunca ve bugün en insafsız vahşice işkenceyi yapmaktan geri kalmadılar. İslâm adına o kadar küçük, ayrı topluluklar birbirlerinin kanını dökmekten, işkence yapmaktan, insanın yaşam haklarından uzaklaştırmaktan başka yaptıkları bir işleri yok. Hem de bu vahşetlerini yapmakta Tanrı'dan Kur'ân'ın Tanrı'sından ödül ve yüksek şeref bekliyorlar.

Soruyorum, Müslümanlara bu azılı mikrop ne zaman, niçin ve nerden bulaştı. Her bir bölük Kur'ân'ın Tanrı'sını kendi kumandanı, parti başkanı olarak görerek ortaya çıkıyor ve gözü kapalı saldırıyor. Hiçbir sorumluluk duymuyor. Bu mikrobun bulaşmasının nedeni, benim gözlemime ve deneyimime göre Kur'ân'ı ta eskiden beri arkalarına almaları ve akıllarını kullanmamalarıdır. Akli Kur'ân'a karşı tutarak attılar. Kur'ân da işlerine yaramadı. Çünkü Kur'ân akla dayanır. Aklın gitmesi ile Kur'ân'da gitti. Kur'ân'ı rivayet saydılar ve aklın kanıtı karşısında Kur'ân'ı nakil (işe yaramaz) söz gibi gördüler. Akılla din olmaz nakil ile olur deyip ikisini birden (hem akli hem de Kur'ân'ı) bilim kaynağı olmaktan çıkardılar.

Faşlı hocam M. Tancı, Mısır'da vatandaş, dükkânının önünde nargile içerken genç bir hafızı çağırır, ona Kur'ân okutur, müziğinden hoşlanarak nargilenin zevkini çıkarır, demişti. Kur'ân'ı rivayet sayan güya âlimlerden kimseyi saymaya gerek görmüyorum. Kur'ân'ı namazda ve fal bakmakta okurlar. Bilmek için, öğrenmek için değil. Çünkü Kur'ân birleştiricidir, ayrışmaya izin vermez. Bu ayrışma mikrobi Müslümanlara Hz. Muhammed'in ölümünden sonra eski putperestliğe Tanrı'nın birliği dışındaki işlerde putperest kabileciğinin etkisi ile düştüler. Kur'ân'a inandılar, Müslüman oldular, namaz da en kolay Müslümanlık, artık diğer işlerde, kabile gelenekleri ile devleti yönetmekte bir sakınca yok diyerek, devleti yönetmeyi kabileciliğe dayandırmak en kolay yönetim oldu.

Hz. Peygamber'den sonra Müslümanların yönetimini ele alan dört halifenin durumlarını ve yönetimlerini konu alarak tarih yazanlar, Hz. Peygamber nasıl yöneteceklerini onlara önermek için kâğıt ve kalem istemiş, fakat Peygamber'in rahatsızlığını ileri sürenler olmuş ve peygamber de vazgeçmiştir, diyorlar. Hz. Peygamber o hastalığında ölmüş ve Müslümanların elinde yazılı bir yönetmelik olmadığı için, putperest Arap kabilelerinin yönetimine göre kabile geleneklerine uydurarak yönetime başlamışlar. Burada bazı Arap tarih profesörlerine göre İslâm'dan önce Arapların kabileleri arasında bir anlaşmazlık olursa iki taraf toplanır ve anlaşılırdı. Şimdi Müslümanlar da böyle yönetmeye başladılar. Danışma ve soruşturma ile devlet yönetmeye başladılar. Bu en genel bir çerçeve olarak tarih boyunca devam ediyor. Danıştıkları kimselere seçkin kimseler adını vermişlerdir. Ancak, Müslüman yazarlar ve tarihçiler bu konuda daha açık bilgiler vermektedir. Kur'an-ı Kerim'de olan ve Hz. Peygamber'in uyguladığı şûra meclisi Müslümanların akıllarına geldi ve Hz. Ebû Bekir'i küçük bir tartışmanın sonunda seçtiler. Bu tartışmada Hz. Ebû Bekir iki siyasî yanlış yaptı. Biri, Kureyş'in Araplara olan üstün saygınlığını öne sürmesi, diğeri de Medinelilerden vezir olacağına söz verdiği halde onlardan vezir yapmamasıdır. Bundan sonra iki yanlış daha yaptı. Zekâtı kendisine vermeyenlerle savaştı ve Müslümanları öldürdü. İkinci yanlış, Hz. Ömer'i halifelğe tayin etmesidir. Şûrayı kullanmadı, birkaç arkadaşına sormakla yetindi ve böylece kendisine uygulanan şûrayı kullanmadı, öyle üç, dört dostun görüşü şûra sayılmazdı. Hz. Ömer şûrayı şakaya getirdi. Seksen yaşında Hz. Osman'ı altı cennetliğe havale etti. Ben Bağdat'ta İlahiyat Fakültesi'nin lisesinde okurken, Hz. Peygamber altmış üç yaşında, Ebû Bekir de altmış üç yaşında ölünce altmış üç yaşını memurların emekli yaşı olmalıydı. O zaman Hz. Osman halife olamayacaktı ve İslâm'ın bitmez tükenmez olumsuzlukları süresiz başlarına gelmeyecekti, diye düşünmüştüm.

Burada şûra üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü şûranın tam Kur'an'ın dediği ve Hz. Muhammed'in hayatında uyguladığı gibi bin dört yüz yıllık İslâm yönetiminde hiç uygulanmamış olmasının nedeni, İslâm'ın Hz. Muhammed'den sonra yanılmaz en kutsal cennetlik sayılan bu asıl iki ve dört halifenin şûrayı özünden uzaklaştırıp uygulanamaz duruma düşürmüş olmalarıdır. Kur'an'ın evrensel şûra meclisini hükümsüz, geçersiz kılıp kabi-

leciliği İslâm devletinin temel dayanağı yapmak için şûranın geçersizleşmesi önemli idi. Çünkü şûra ile yönetmek kabileciliği geçersiz kılar, öyle olmadı mı? Tarihin gerçeği bunun kanıtıdır. Günümüzdeki Arap kabilelerinin neresi, hangisi Kur'ân'ın, İslâm dininin yönetimi sayılıyor. Kabilecilik dincilikten daha geçerli ve etkilidir. Dilleri, dinleri, yerleri bir olan Arap devletlerinden daha iyi Kur'ân'ın kardeşliğini yok sayan bir örnek yok gibidir.

Günümüzde (2013) tek bir canlı örnek vereceğim. Kaddafi aşiret devletini kırk yıl yönetti. Devletin yönetimi şûra meclisine dayanmadığı için öldürüldü. Yerine gelenler de aşiret yöneticiliği düşmanlığıyla birbirlerine düşmanlık ediyorlar. Bunların içinde kuşkusuz akıllılar var, ancak çoğunluk cahil öfkesi veya cahil fiyakası (hamiyyete'l-cahiliyye) ile karşı duruyor. Biraz toplumsal bilimden ve insanların beraber, birlikte yaşama gereğine göre şûra meclisini inceleyip ona göre ortak bir devlet yönetimi niçin kuramıyorlar? Demokrasi demiyorum, çünkü Müslümanlar demokrasiye inanmıyorlar. Şûra meclisinin nasıl kurulması gerektiğini incelerlerse demokrasi kelimesine gerek kalmaz.

Şimdi Hz. Ebû Bekir'in kurduğu ve yönettiği devlet, İslâm'ın yani Kur'ân'ın anlattığı devlet değildi. Arapların da devleti değildi. Kureyşli Müslümanların devleti idi. Yanlış olduğunu öz akıllılar, yanıtlasın. Hülagü Bağdat'ı alana kadar, Müslüman Kureyşlilerin devleti idi. Bunun benzerlerini tarih de ortaya koyabilir. Ben Atatürk'ü de Ebû Bekir'e benzetiyorum. O da Türk aşiretinin devletini kurdu. Bugün yapılmaya çalışılanlar anayasada (2013 Ağustos) Türk adı söylenecek, ancak Kürt ve diğer adlar yasak olacak aynı şey değil mi? Tarihte Selçuklu devleti, Osmanlı devleti; Türk aşiret devletleri değillerdi. Ancak Türk ailesi devleti idiler. Aradaki farkı anlamayan sorsun öğrensin! Endülüs'te sekiz yüz yıl kalan Arap devletleri, kabilenin en küçük ögesi olan aile kavgasından ötürü yok olup silinmedi mi? Kabahatliyi gösterdim. Her akıllı iz sürsün derin nedenini bulur.

Bin dört yüz yıllık bu olumsuz yoldan ve yönetimden kurtulmak, doğru ve anlamca evrensel İslâm'a uygun bir yönetime girmek için şûrayı çok özgün bir düzenle uygulamaya koymalıdır. Türkiye'deki demokrasi gibi parti meclisi olmamasına dikkat etmelidir. O zaman Müslümanların dünya çapında düzeyleri yükselir ve üste çıkar. İlk dört halifenin ihmal ettiği ve bütün

olumsuzlukların ana kaynağı; Kur'ân'ı, Hz. Peygamber'in özenle üzerinde durduğu öğretimine önem vermemeleri, onu cahil halkın okumasına bırakmalarındır. Hz. Peygamber Kur'ân'ın öğretimine çok önem verdiğini bin dört yüz yıl sonra ben okuduklarımdan anlıyorum da yirmi küsur yıl Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan kimseler, bu yazılanları yaşamaları, görmeleri ve kendilerinin de öyle yapmaları gerektiğini anlamadılar. Bunları, yönettikleri askerlerinin ve insanların Kur'ân'a karşı davranmalarından da anlıyoruz. İslâm Arapların değil ki, kitabı olan Kur'ân'ı anlamayı onlara bırakalım. Kur'ân'ı bilen, okuyup anlayan şimdiki insanlar bile öyle uygunsuz söz etmiyor ve günah da işlemiyor. Kur'ân Arapça, bu insanlar da Arap, öyle ise bunlara öğretmeye gerek yok isteyen okur, anlar, denebilir. İyi de burada iki şey önemlidir. Önce okumayı öğrenecek. Sonra okuyacak bir kitap elinde olacak, yani okuyacağı bir yazılı nesne olacak. İkisi de yok, ya da birisi okuyacak kendisi dinleyecek. Ne okuyan var, ne okunacak nesne var. Her nesne yokluk içinde! Lisani avam da bilir ancak Kur'ân'ı anlamak için dil bilmek yetmez.

Birinci hicrî çağda Arap olmayan Müslümanların çocukları yetişmiş, Arapların savaşları da bitmişti. Böylece iki ayrı gelenekten gelenler Kur'ân'ı anlamaya ve birbirleri ile yarışmaya ve tartışmaya başlamışlardı. Arap olmayan Müslümanların genlerinde, atalarından kalan bilim geleneği ile Kur'ân'ı anlamada bilimi yapan akla dayanıyorlar ve karşıda olan Araplar akıldan çok söze önem veriyorlardı. Böylece Kur'ân'ı anlamada iki anlayış toplumda yeni bir bilimsel çalışma başlatmıştı. İşte akılla Kur'ân'ı anlamaya çalışanlara Ehlü'd-Diraye (anlayışlılar) ve sadece sözlük anlamından başka bir nesne anlamayana Ehlü'r-Rivaye (rivayetçiler) dendi.

Üçüncü hicrî çağın başında Ehlü'd-Diraye olanlar anlayışlarını akılları ile kanıtlamaya başladılar ve bunlara akliyyun- akılcılar denmeye başladı. Ehlü'r-Rivaye aynı yöntemle yoluna devam etti. Burada Ehlü'd-Diraye ile akıllılar arasında bir ayrıcalık var. Ehlü'd-Diraye, Ehlü'r-Rivaye ile karşılaşınca ikisi de aynı sözü anlamakta ayrışmaktalar. Ehlü'r-Rivaye bir sözü sözlükteki kadar anlıyor, Ehlü'd-Diraye aynı sözü sözlükteki sözden başka türlü anlamış oluyor. Ancak ikisi de sözcük üzerinde ayrılıyorlar. Akıllılar (düşünürler) ise sözcükten artı olarak akla dayanıyor ve akli kanıt getiriyor. Akıllı-

lar ile rivayetçiler arasında Kur'ân'ın yaratılmış olduğu konusunda sertleşen tartışmada Kur'ân'ın yaratılmamış olduğu ve Hz. İsa'nın Hıristiyanlıktaki gibi yaratılmamış olmasına benzetildiğinde akılcılar rivayetçilere artı eziyet ve işkence etmelerinde onuncu Abbasî Halifesi Mütevekkil akılcılar olan Mu'tezileyi 861 yılında tövbe ettirdi, aleyhlerine hutbe okuttu ve vaaz verdirmesi topluma öyle bir amansız etki etti ki iki yüz otuz beş yıl sonra İmam Gazzâlî'yi akıl kelimesini kullanmaktan caydırdığını söylemeye neden oldu. Ve işte 861 yılından bu yana, 2013 yılına kadar İslâm dünyası akılsızlıkla ve akli kullanmamayla cezalıdır. Bin yüz elli yıl içinde İslâm'da bütün olumsuzlukların nedeni rivayetçilerdir. Yalnız şunu vurgulamak gereklidir. Bu rivayetçilerin dört bölük olduğu iyi bilinmelidir. Birinci asırda başlayan rivayetçi hadisçiler, ikinci asırda Tanrı'dan rivayet etmeye başlayan sofular, üçüncü asırda hocalarından rivayete başlayan fıkıhçılar ve dördüncü asırda imamlarından taklitleri rivayet eden kelâmcılardır. Bugünkü İslâm dünyası bu dört rivayetçi bölük ile sıkıdan sıkıya sanki akli kullanmamakla görevlidir.

Yukarıda İslâm'ı üç döneme ayırmıştım. I. Kur'ân'ın İslâmı, II- Ulemanın İslâmı, III. Avamın İslâmı

Avamın İslâmı:

Şimdi Avamın İslâm'ı dediğim bu 1150 yıllık dönemi de üçe ayırıyorum.

a. Duraklama dönemi 861 den 1534 e kadar sürmüştür. Çünkü bu dönemde dünyada bilimde İslâm'dan daha ileri hiçbir millet yoktu. Tek bir imparatorluk İslâm'ın imparatorluğu vardı. İmparator da Kanuni Sultan Süleyman'dı.

b. Gerileme dönemi 1534 den 1774 e kadar sürdü. Avrupa milletleri ilerlemeye başlamıştı, biz ise gerilemeye başlamıştık.

c. Yıkılış ve çöküş dönemi 1774 den 2013 e kadar gelen ve devam eden dönemdir. 1774'de Osmanlılar Avrupa'dan bilim öğrenmeye başladılarsa da hâlâ geri gitmekte ısrar ediyorlar.

Bunlar, bu tarihler boyunca şu aşamalar Müslümanlara yaşattıkları oluşumlardır. 861 yılından 1534 yılına kadar duraklama olduğu gibi donma

dönemi geçirdiler. Bütün İslâm dünyasında Kurtuba'dan, Kayrevan'dan, Zeytuniyye'den, Ezher'den, İstanbul'dan, Şam'dan, Bağdat'tan, Mekke'den, İsfahan'dan, Kum'dan, Semerkant'tan, Delhi'ye kadar bütün İslâmî öğretim özdeşti, öğretimde, düşüncede fark yoktu. Aynı kitapları, benzerlerini, kopyalarını okuyorlardı. Böylece kafalarına göre İslâm milletleri birliğini sağlıyorlardı.

Kanuni Sultan Süleyman, yalnız İslâm dünyasının değil, bütün insanlık dünyasının tek, yalnız imparatoru idi. Bundan olmalı ki insanlık tarihinde iki siyasî yönetici '*kanun*' koymakla anılmaktadır. Biri Hammurabi, diğeri Kanuni'dir.

İslâm'ın bu kadar uzun duraklama dönemi ve Kanuni Sultan Süleyman'ın dünya imparatoru olmasının nedeni, Avrupada Hıristiyanlık dünyasında, Asya'da henüz yenilenme çağı başlamamıştı. İslâm dünyası medeniyetini bitirmiş ve duraklama dönemine girmiş olduğu hâlde diğer milletler henüz bilimde ve teknikte ilksel durumda idiler.

Osmanlı Devlet-i Aliyesi Kanuni'den sonra gerilemeye başladı ve diğer milletler ilerlemeye koyulmuşlardı. Bu gerileme dönemi 1774 (1188 h) yılına kadar sürdü. 1774 den sonra Osmanlılar ki İslâm'ın dünyada en üst gücü idi, yıkılmaya, çürümeye başladı. Ve bu yıkım 2013 (1434 h) yılında da sürüyor. İslâm dışında bütün olarak değilse de, dünya milletleri en üst medeniyete ve bilim felsefesine ulaştılar. Müslümanlar hâlâ bu dört; bilim ve akıl dışı, Kur'ân dışı rivayetçi zihniyetten kurtulmuş değildir.

Rivayetçilerin İslâmî / Ehlü'r-Rivaye:

Rivayetçiler dört sınıftır: 1. Hz. Peygamber'den rivayet eden hadisçiler, Peygamber'in ölümünden sonra birinci asırda kısıtlandıkları halde ikinci asırda rivayete başladılar. 2. İkinci asırda tassavvufçular yüce Tanrı'dan rivayet etmeye başladılar. 3. Üçüncü asırda mukallitler imamlardan rivayet ettiler. 4. Dördüncü asırda kelâmcılar imamlarından rivayette bulundular.

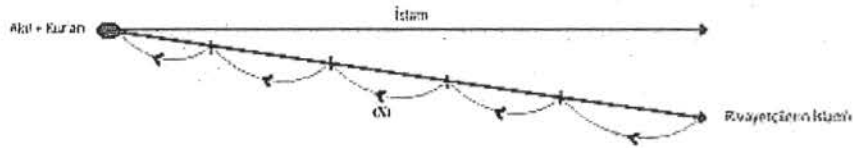
Bu dört rivayetçi sınıfın ortak ilkeleri: Din akılla olmaz, Kur'ân'ı imamlarından başka kimse anlamaz. İmamların icthadları kıyamete kadar yeter. Onların dediğini anlamakla her şey çözülür. Peygamber'in kendisi de şaridir. Hadis Kur'ân'a eşittir ve hatta anlaşılması hadise bağlıdır. (h. 247)

861'den 2013 (h. 1434) yılına kadar İslâmı uygulayan, yöneten bunlardır. Müslümanlık bunların rivayetinden ibarettir. Akıl ve Kur'an terk edilmiş durumdadır. Fas, Cezayir, Tunus, Mısır'daki toplantılardaki konuşmalarında tartıştım. Mısır'da oturma başkanı sözümü bitirmeye izin vermedi. M. Gazzâlî söz alıp beni dolaylı yoldan destekledi.

1998 yılında Camiatu'l-Ezher'in aile planlaması enstitüsündeki toplantıda bütün tabipler (doçent ve profesör, kadın ve erkek) kızların sünnet edilmesinin sakıncalı olduğu, kesinlikle yapılmamasında toplu ve kesin bir karar alınmasını öne sürdüler. Ezherli bir sarıklı profesör, kesin bir karar almayalım. Zararlı ise şartını koyalım dedi. Çünkü Peygamberimiz zamanında kızlar sünnet ediliyordu. Hz. Peygamber susmuştu, bir şey demediği için onun meşruiyetini kabul etti anlamını bizler şeri bir delil kabul ediyoruz ve onun için zararlı olursa şartını koyarsak dine de uygun olur, dedi ve bir hanım tabip getirip kızını sünnet ettirdi sözünü de ekledi. Sıra bana gelince bütün bu tabipler kızların sünnet edilmesinin mutlaka yasaklanmasının gerektiğini kendi deneyleri ile tanık olduklarını söylemeleri onun mutlaka kesin yapılmamasına karar almamız şeriata aykırı olmaz. Hz. Peygamber zararlı olduğunu bilmiyordu, onun için susması meşruiyetini ortaya koymaz dedim. Profesör tabibe kadın, kızından intikam almak için onu sünnet ettirmiş olabilir ve delil sayılmaz deyince de ittifakla kesin karar aldık. Toplantıdan çıkınca Faslı bir ilahiyat profesörü bana dışarda ne kadar doğru söylediğimi tekrarladı. Hz. Peygamber'in hadislerinde susması da düşünmeye alınmalıdır. Hz. Ömer bile camiye girip çıkanın tanık olmasını kabul etmemişti. Öyle bir kimsenin hadis nakli nasıl kabul edilebilir!

Şimdiye kadar olan İslâm, rivayetçilerin uyguladıkları İslâm'dır.

Şekil 1.

x) Alttaki geri dönüş oklu çizgiler kimi asırlarda “*Ehlu'd-Diraye*” bilginlerinin yapmaya çalıştıkları yenilikleri gösterir. Başarı gösterememelerinin önemli nedeni kendilerinden önceki düşüncenin ve kültürün dışına çıkmamaları, ayrıca yöneticilerin ve siyasetçilerin baskısıdır. Bunlarda akıl ve Kur'ân yönlendirici olarak kullanılmadı.

Akılcıların Kur'ân'ı ve Ulû'l-Elbabın İslâmı / *Ehlu'd-Diraye*

Bundan sonra uygulanacak İslâm *Ehlu'd-Dirayenin* İslâm'ı olacaktır. Çünkü:

1- Akıl:

Aristo – Akıl hiç yanılmaz, yanılan imgelem ve eğilimdir.

Cahız - Akıl, Allah'ın vekilidir.

Ragıb İsfahani - Akıl, Allah'ın kamusal göstergesidir.

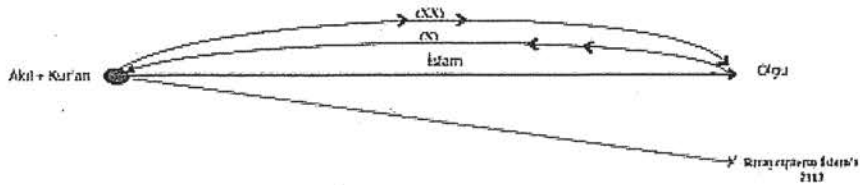
Cemal Benna - Akıl, Allah'ın vahyidir, Peygamber'in yokluğunda akıl tek halifedir.

Hüseyin Atay - Akıl, Allah'ın sözsüz vahyidir.

Kur'ân'a göre akıl – Kur'ân akla teslim edilmiş olup, akıl Kur'ân'ı anlar; Akıl ve Kur'ân, ikisi de Tanrı'nın yaratıdır.

2- Kur'ân: Tanrı'nın sözlü bildirgesidir. Sözlük anlamı dil ile sınırlı olup akıllı anlayışla evrenseldir.

Şekil 4.

x) On dört asırlık deneyimin aşılıp doğrudan akla ve Kur'ân'a gitmektedir.

xx) Akıl ve Kur'ân'la doğrudan bulunulan çağın bilimine ve düşüncesine gelmektir.

İslâm; akla ve Kur'ân'a dönüş çizgisi, bin dört yüz yıllık tarihsel kültüre kurban edilmiştir. Çünkü on dört asırlık kültür ve zihniyetten yeni bir İslâm çıkmaz.

Sonuç olarak, doğrudan akla ve Kur'ân'a gitmeden yeni bir İslâm medeniyeti doğamaz. Mecelle'de şeriat, geleneği ve mantığı bakımından kanunlaştırılmamış bir yasal öğreti; ilkeler, değer ve görüşler külliyyatı idi.⁴³ Şeriat bir kanun derlemesi değil, bir yöntemdir. Şeriat, şûra meclisi ve icma ile eylemleşir.

Bizi Kur'ân'ı anlamaya ve anlatmaya ulaştırmasını Ulu Tanrı'dan diliyoruz.

⁴³ Noah Freldman, The Fall and Rise of the Islamic State, Princeton University Press, U.S.A. 2008, s.62